

Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri*

The Establishment of the Cezâyir-i Garb Province and the First Beilerbeis of Algeria

Abdullah Erdem Taş**

Öz

16. yüzyıl başlarında İspanyol işgaline uğrayan Cezâyir toprakları, meşhur Türk denizcileri Barbaros kardeşlerin (Oruç ve Hızır Reis) gayretleriyle işgalden kurtarıldı ve 1516'dan itibaren Türklerin yönetimine geçti. 1519'da Cezâyir Müslümanlarının payitahta mektup yollayarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmak istemeleri üzerine Cezâyir hükmen bir Osmanlı toprağı oldu. Ancak burada tam olarak Osmanlı devlet teşkilatının (vilâyet düzeninin) kurulması biraz zaman aldı. Kardeşi Oruç Reis'in 1518'de şehadetinden sonra Cezâyir Sultanı/Hâkimi olan Hızır Reis (Barbaros Hayreddin Paşa), 1534'te Osmanlı donanmasının başına geçirilip *Cezâyir Beylerbeyi* olmuştur. Ancak o dönemde daha çok Ege/Akdeniz adaları için kullanılan *Cezâyir* ifadesinin, Kuzey Afrika'daki Cezâyir'i kapsayıp kapsamadığı tartışılmıştır. Bu çalışmada, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti ile Cezâyir-i Garb Vilâyeti birbirinden tefrik edilmiş ve Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin ne zaman kurulduğu ve ilk beylerbeyilerinin kimler olduğu tespit edilerek buradaki Türk İdaresi yeniden dönemlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, Cezâyir'e atanan bu ilk beylerbeylerin nasıl bir sürecin ardından Cezâyir'e atandıkları ve atanmalarında ne gibi faktörlerin etkili olduğu sorularına da cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika, Cezâyir-i Garb, Beylerbeyi, 16. Yüzyıl

Abstract

The territory of Algeria, which was occupied by the Spanish at the beginning of the 16th century, was liberated from the occupation by the efforts of famous Turkish corsairs Barbaros brothers (Oruc and Hızır Rais) and came under the rule of the Turks in 1516. Algeria was a vassal state of the Ottoman State in 1519 when the Algerian Muslims wanted to be subject to the Ottoman State by sending letters to Payitaht. However, the establishment of the Ottoman state order took some time there. Hızır Rais (Barbaros Kheireddin Pasha), who became the Sultan of Algeria after the martyrdom of his brother Oruc Rais in 1518, became the "Beylerbey of Jazair" and "Kapudan Pasha (chief captain of the Ottoman navy) in 1534. It is controversial whether the term "Jazair", which was mostly used for the Aegean / Mediterranean islands at that time, includes Jazair (Algeria) in North Africa. In this study, the province of Cezâyir-i Bahr-i Sefid and Cezâyir-i Garb was separated from each other and it was determined when the province of Cezâyir-i Garb was established and who were the first beylerbeys. Also, a new periodization of the Turkish administration there was offered. In addition, in this study, answers were sought to the questions of what kind of a process these first beylerbeys had gone through for appointment to Algeria and what factors had been effective in their appointment.

Keywords: History of Islam, Ottoman Empire, North Africa, Algeria, Beilerbei, 16th Century

* Bu çalışma, 11-12 Mart 2017'de Cezâyir'de gerçekleştirilen "Uluslararası Osmanlı'dan Günümüze Türkiye-Cezayir İlişkileri Sempozyumu"nda sunulan, fakat basılmayan "16. Yüzyılda Cezayir-i Garb Beylerbeyilerinin Atanma Usulleri" başlıklı tebliğın genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir. Makale Geliş Tarihi: 31.10.2020, Makale Kabul Tarihi: 21.12.2020.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, abduallah.tas@dpu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2680-7713.

Giriş: Cezâyir’de Osmanlılar

1492’de Endülüs’teki son İslam devleti (Benî Ahmer/Nasrî Sultanlığı’nın) İspanyollar tarafından yıkılması ve ardından Kardinal Ximenes’in “haçlı seferi” olarak nitelediği İspanyolların istila faaliyetlerinin (reconquista) genişleyerek Kuzey Afrika’ya uzanması, Osmanlı Devleti’nin Batı Akdeniz’e yönelmesinin temel sebeplerindendir. Bu süreçte Kuzey Afrika kıyılarındaki Mersa’l-Kebir (1505), Tenes (1507), Vahran/Oran (1509), Bicâye (1510), Trablus (1510), Cezâyir (1511) ve Müstagânim (1512) şehirleri İspanyollar tarafından işgal edilmiştir. İspanyol zulmü altında kalan Endülüslüler ve Kuzey Afrikalı Müslümanlar, tabii olarak devrin en güçlü İslam devleti olan Osmanlı’dan yardım istemişlerdir. İlk olarak Beni Ahmer Hükümdarı Ebû Abdullah es-Sağîr (I. 1482-1482, II. 1486-1492), İspanyol tazyikinden bunalarak 892/1486-7 senesinde Osmanlı Devleti’ne bir elçi göndermiş ve gördükleri zulümden dolayı yardım istemişti.¹ Ancak devletin o dönemde bu uzak topraklara mücehhez donanma ve asker göndermesi çok zordu. Buna rağmen yardım çağrılarına kayıtsız kalınmamış; Sultan II. Bayezid, devlet hizmetine giren Kemal Reis’i bir filoyla 910/1505’te o tarafa göndermişti.² Piri Reis *Kitab-ı Bahriyesinde* amcası Kemal Reis’le beraber Endülüs Müslümanlarına yardıma gittiği bu seferde, Cezâyir kıyılarında Bicâye’de Hükümdar Abdurrahman tarafından çok güzel ağırlandıklarından ve 120 yaşlarındaki bir veli zatın hürmetine orada iki kış geçirip uygun vakitlerde denize açılıp sefer ettiklerinden bahsetmiştir.³ Bu dönemde Akdeniz’de faaliyet gösteren Kemal Reis, Piri Reis, Kara Hasan Reis⁴ ve daha sonra Oruç Reis gibi Türk denizcileri/korsanları mazlum din kardeşlerini ve Yahudileri kurtarmak için

¹ Mehmet Özdemir, “Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?”, *İslami Araştırmalar* 12/3-4 (1999), 285-286.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK, 1975), 2/200; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 1/388. Piri Reis’in *Kitab-ı Bahriyesi*’nde Kemal Reis’in 900/1494-95 tarihinde devlet hizmetine girmesi ve 917/1512’de vefatı şu şekilde anlatılmıştır: “Bir gün lutf’edüben Bâyezid Han / Bize gönderdi geldi emr-i fermân / Buyurmuş kim Kemal gelsün kapuma / Deniz hizmetlerün etsün tapuma / Ol emrin tarihi bu idi ey hân / Dokuz yüzde gelüben tuttuk evtân / Ki ba’de Şâh’un emriyle seferler / Deniz yüzünde bulmuştuk zaferler / ...On yedi yıl hizmet etdi Şâh’a ol / Tâ dokuz yüz on yedide gitti ol.” bk. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, ed. Bülent Arı (Ankara: TC. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2002), 24, 28; Ayrıca bk. İsmet Parmaksızoğlu, “Kemal Reis”, *MEB İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977), 6/566-569.

³ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 480.

⁴ Bu üç denizci, Batı Akdeniz’e giren ilk Osmanlı denizcileri kabul edilmiştir. Bk. Necmettin Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1952), 51.

harekete geçmişlerdi. İspanyol kıyılarına ve gemilerine saldıran Türk korsanları, yarımadadan kaçırdıkları Müslüman ve Yahudileri önceleri Kuzey Afrika kıyılarına daha sonra ise İslam coğrafyasının farklı bölgelerine hatta Anadolu'ya kadar nakletmişlerdi.⁵ Müslüman denizcilerin Akdeniz'deki bireysel faaliyetleri İspanyolların başını çektiği Hıristiyan Avrupa devletlerini de harekete geçirmişti. Önceleri önemsiz gibi görünen Türk akınlarını artık ciddiye alarak onlara karşı büyük donanmalar/ordular hazırlamaya yönelmişlerdi. Bu Hıristiyan ittifakına mukabele edecek yeterli güce sahip olmayan Türk denizcileri de Mağrib halkıyla beraber Müslümanların Halifesi Osmanlı padişahından ve devletinden yardım istediler. Osmanlı Devleti ise bu süreçte Akdeniz'e iyice yerleşmiş oldu.

Batı Akdeniz'e 1512'de gelen Oruç Reis, Cerbe Adası'nı ve Halkulvad'i üs edinmişti. Bir süre sonra kendisine kardeşi Hızır Reis (Barbaros Hayreddin) de katıldı. Önceleri Tunus Sultanı'yla anlaşmalı olarak korsanlık ediyorlardı. Sonra davet üzerine daha batıya yönelip Bicâye'yi kuşattılsa da alamadılar. 1514'te önce Cicek'i, ardından 1516'da Şerşel ve Cezâyir'i aldılar. En büyük kardeşleri İshak Reis de onlara katılmıştı. Cezâyir'in batısı Oruç Reis ile İshak Reis'in, doğusu ise Hızır Reis'in hâkimiyet alanıydı. 1516'da Şerşel ve Cezâyir Sultanı ilân edilen Oruç Reis, Medea, Milyâne, Tenes ve Tilimsân'ın zaptından sonra 1518'de Tilimsân'ı geri almak isteyen İspanyollarla yaptığı savaşta bazı kabilelerin ihanetine uğrayarak şehit düştü. Kal'atü'l-Kılâ'daki ağabeyi İshak Reis de şehit olmuştu. Oruç Reis'in başlattığı planlı fetih harekâtının başına onun şehit düşmesinin ardından Hızır Reis geçti.⁶ Endülüslü göçmenlerin, yerli halkın ve ulemanın desteğine rağmen mahallî idarecilerin düşmanlıkları Türklerin işini zorlaştırdı. En hayati noktada ya yardımsız kaldılar yahut ani baskınlara uğradılar. Hızır Reis buradaki vaziyeti tehlikeli görüp İspanyollar ve işbirlikçileri yerel Müslüman idarecilerle tek başına mücadele edemeyeceğini düşündü. Bu sebeple Cezâyir ahalisinin de desteğiyle 1519'da

⁵ Osmanlı Devleti, dâhili ve harici bazı mâniyeler sebebiyle ilk etapta istenilen yardımı yapamamışsa da ara sıra Kuzey Afrika'daki idarecilerine Endülüslülere yardım etmelerini emretmiştir. 1570 tarihinde Cezâyir Valisi Kılıç Ali Paşa'ya verilen böyle bir emir 78 Numaralı Mühimme Defteri'nde 441. sayfada bulunmaktadır. Bu emir neticesinde kurtarılan Endülüslüler Adana, Uzeyr, Tarsus, Sis, Trablusşam, Kars-ı Zülkadriye gibi sancaklara yerleştirilmiş ve kendilerini toplayana kadar yapacakları üretimden beş yıl müddetle vergi alınmamıştır. Bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 2/201.

⁶ Mohamed Derradj, *Osmanlıların Cezâyir'e Girişi (1516-1543)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 87-92; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 2/366-367.

Yavuz Sultan Selim'den (1512-1520) yardım istedi.⁷ Hızır Reis'in bu yardım talebi neticesinde Cezâyir'e gönderilen 2000 civarındaki yeniçeri, bölgedeki ilk Osmanlı askeri yerleşmesi kabul edilmektedir.⁸ Bundan böyle Cezâyir bir Osmanlı toprağı olmuş ve hutbeler de Osmanlı Padişahı adına okunmaya başlamıştı. Yine Yavuz Sultan Selim, Barbaros Hayreddin'e Anadolu'dan lüzumu kadar asker yazmasına da müsaade etmişti. Bu yolla sonraki yıllarda çok sayıda Türk askerinin Cezâyir'e geldiğı belirtilmektedir.⁹

Barbaros Hayreddin, 1520'de Doğu Cezâyir'in yönetimini İbnü'l-Kâdî'ye, batı bölgelerinin yönetimini de yine yerel yöneticilerden Muhammed b. Ali'ye verdi. Ancak İbnü'l-Kâdî, Hafsî Sultanı'nın teşvikiyle Barbaros'a isyan etti. Batı Cezâyir'de Tilimsan'da da Abdülvadi Sultanı III. Ebu Hammû tehlikesi ve Barbaros'un adamlarından iken Şerşel'de isyan eden Kara Hasan tehdidi vardı. Doğudan ve batıdan tazyik altında kalan Barbaros Hayreddin, adamlarıyla Cezâyir'i terk edip daha emniyetli gördüğü Cicel'e yerleşti. Üç yıllık Cicel ikameti sırasında 1521'de el-Kul (Collo), 1522'de Beled-i Unnab (Annâbe/Bone) ve Kostantine'yi (Constantine) fethettikten sonra 1524-5 yılında tekrar Cezâyir'e döndü. Ancak çevredeki isyanları bastırıp 1529'da Cezâyir şehrinin hemen yanbaşında, Penon'daki İspanyol *presidiosunu* (garnizon) ele geçirdikten sonra Cezâyir şehriyle beraber büyük ölçüde bölgede hâkimiyet sağladı.¹⁰

1. Cezâyir-i Garb Vilâyetinin Kuruluşu ile İlgili Tartışmalar (Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti ile Karıştırılması)

16. yüzyıl arşiv kayıtlarında geçen üç ayrı “Cezâyir” vardır: Birincisi Kaptan Paşa Vilâyeti ki daha sonra buna Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti denecektir. İkincisi Mağrib Cezâyiri, üçüncüsü ise Basra Vilâyetine tabi olan Dicle ve Fırat nehirlerinin birleştiğı ve

⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [TS.MA.e.]*, 757/63, 10.11.925 (3 Kasım 1519); Aslında Barbaros Hayreddin İstanbul'a kendi gitmek istemişse de Müslüman ahali İspanyol korkusundan onu bırakmamış; bir mektup da kendileri yazarak durumu İstanbul'a bildirmek için Seyyid Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali isminde bir âlimi heyetle beraber göndermiştir. Bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 2/368; ayrıca bk. Halil Cin, “Mağrib Ülkeleri Üzerinde İslamın ve Türklerin İdarî ve Hukukî Tesirleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 2 (Ocak 1991), 21-23, 29, 33-35.

⁸ Burada başlayan Osmanlı idaresi daha sonra Trablusgarp ve Tunus için de geçerli oldu ve bu üç eyalete “Garp Ocakları” denildi. Ayrıntılı bilgi için bk. Atilla Çetin, “Garp Ocakları”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1996), 13/382-386.

⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 2/368; Derradj, *Osmanlıların Cezâyir'e Girişi (1516-1543)*, 126-128.

¹⁰ Derradj, *Osmanlıların Cezâyir'e Girişi (1516-1543)*, 131-143.

Basra körfezine döküldüğü yerde bulunan adacıklar ki bunlara da “Cezâyir” denilmiştir.¹¹ Konumuz açısından Basra tarafındaki Cezâyir’i tefrik etmek kolaysa da Cezâyir-i Bahr-i Sefid ile Cezâyir-i Garb’ı birbirinden ayırmak bazen zorlaşmaktadır. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi Cezâyir-i Garb’ın Sultanı/Hâkimi olan Barbaros Hayreddin Paşa’nın aynı zamanda Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi ve Kaptan-ı Derya olmasıdır. İkincisi ise kayıtlarda bu iki eyaletin bazen sadece “Cezâyir Beylerbeyiliği” şeklinde zikredilmesidir.

Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki (1520-1566) fetihlerle beraber Osmanlı Devleti’nin idari taksimatında önemli değişiklikler yaşanmış ve beylerbeyiliklerin sayısı artmıştır.¹² Bu dönemde iki Cezâyir Beylerbeyiliği/Vilâyeti kurulmuştur: Biri Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Kaptan Paşa Vilâyeti) diğeri ise Mağrib-i Zemin de denilen Cezâyir-i Garb Vilâyeti’dir. Bu iki vilâyet, yapılan çalışmalarda çoğu zaman birbirine karıştırılmıştır.¹³ Bu karışıklığı gidermek için bazı hususları irdelememiz elzemdir.

Barbaros Hayreddin Reis, Kasım 1533'te İstanbul’a geldiğinde "Mağrib Beyi"¹⁴ olarak karşılanmış; hükümet işlerinden bizzat sorumlu olan ve o sırada Irakeyn Seferi için Halep’te hazırlık yapan Veziriazam İbrahim Paşa’nın huzuruna gitmesi uygun görülmüştü. Ocak 1534’te İstanbul’dan ayrılıp Halep’e giden Barbaros Hayreddin Reis, burada 700.000 akçe salyane ile “Mir-i mirân-ı Cezâyir şüd der deryâ-yı sefid / Akdeniz’deki Adaların Beylerbeyiliği” görevine getirildi. Bu atama 18 Receb 940 (2 Şubat 1534) tarihinde gerçekleşti ve Barbaros’a iki hilat hediye edildi.¹⁵ Osmanlı donanmasının başına getirilen Derya Beyleri, bu tarihe kadar Gelibolu Sancak Beyliğini deruhte ediyorlardı. Barbaros Hayreddin’e ise daha üst bir makam olan beylerbeyilik

¹¹ Abid Yaşaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri: 1a-260a Tahlil ve Trankripsiyon* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995), 114’ten naklen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm: 249, 19.S.959 (15 Şubat 1552). Mühimme hükümlerinde bu bölgeye hakim olan Ulyanoğlu Sultan’a nasıl hitab edileceği de belirtilmiştir. Bk. BOA, *Mühimme Defteri [A.DVNS.MHM.d.]* 52/7, 29.Z.991 (1584); 55/3, 15.L.992 (1584).

¹² 1527-1528 tarihlerinde Osmanlı Devleti’nde sadece 7 eyalet bulunuyordu: Rumeli, Anadolu, Karaman, Rum, Mısır, Şam ve Diyarbekir. Kanuni Dönemi ve sonrasındaki fetihlerle 1609 yılında Eyalet sayısı 32’ye çıktı. Bk. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978), 125-132; Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âl-i Osmân der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, ed. Tayyib Gökbilgin (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1979), 61-81.

¹³ Örnek olarak bk. Bilgin Aydın - Rifat Günalan, “Ruuş Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları* 38 (2011), 27-160.

¹⁴ BOA, *Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri [KK.d.]*, Defter Nu:1863, s.66: "Pişkeş-i Hayreddin Bey Mir-i Mağrib el-meshûr be-Hayreddin Reis".

¹⁵ BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 1764, s.215.

verilmişti. Buradan Barbaros Hayreddin Paşa ile beraber Gelibolu merkezli bir Kaptan Paşa Vilâyeti kurulduğu anlaşılmaktadır.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1534'te Kaptan Paşa ve Cezâyir Beylerbeyi olması önceleri Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin de bu tarihte kurulduğu yönünde iddialara sebep olmuştur. Bu iddiaların hatalı olduğu Osmanlı arşiv kayıtlarını ve diğer kaynakları titiz bir şekilde inceleyen Bostan'ın "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu" makalesiyle netleşmiştir.¹⁶ Kılıç ise makalesinde, 1534'te Cezâyir Vilâyeti'nin kurulduğunu ve bunun bir süre sonra Kaptan Paşa Vilâyeti ve Cezâyir-i Garb Vilâyeti olarak ikiye ayrıldığını iddia etmiştir.¹⁷

Aslında bu dönemde Cezâyir Beylerbeyliği denildiğinde mezkûr Kaptan Paşa Vilâyeti'nden bahsedilmektedir. Kuzey Afrika'daki Cezâyir için ise Mağrib-i Zemin, Cezâyir-i Mağrib yahut Cezâyir-i Garb gibi tabirler kullanılmaktadır. Bostan ve Kılıç'ın makalelerinde belirttikleri hususlar ve defterlerdeki bilgiler birlikte değerlendirildiğinde 1534'te Cezâyir-i Bahr-i Sefid / Kaptan Paşa Vilâyeti'nin kurulduğu ve bu vilâyetin ilk beylerbeyinin Barbaros Hayreddin Paşa olduğu¹⁸; Mağrib Cezâyiri'nin ise bu süreçte Barbaros'a bağlı olarak onun naibi Hasan Ağa tarafından idare edilen bir sancak statüsünde bulunduğu söylenebilir.

Karışıklığın asıl sebebi, 1534-1550 yılları arasında idari taksimatı gösteren belgelerin sınırlı olmasından dolayı yeni kurulan Kaptan Paşa Vilâyeti / Cezâyir Beylerbeyliği'nin sınırları içerisine hangi sancakların girdiği konusudur. Barbaros Hayreddin'in Mağrib Cezâyiri'nin hâkimi/beyi iken Cezâyir Beylerbeyi atanması, Mağrib Cezâyiri'nin de vilâyete dönüştüğü zehabına sebep olmaktadır. Ancak bu tarihlerde Mağrib'in hem sınırları belirsizdir hem de merkezle irtibatı çok zayıftır. Bir anda vilâyete tahvil edilmesi imkân dâhilinde görülmemektedir. Aşağıda bunun böyle olduğunun delilleri de serdedilecektir.

¹⁶ İdris Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", *Tarih Dergisi* 38 (2011), 61-78.

¹⁷ Orhan Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti/Eyaleti'nin Yönetimi Ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9/ (Ekim 2017), 418-439.

¹⁸ İdris Bostan, arşiv belgelerine dayalı olarak hazırladığı makalesinde "Bütün bu belgeler de göstermektedir ki, Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyi olarak görev yaptığı eyalet, Deniz beylerbeyliği olarak bilinen Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'dir." diyerek Barbaros Hayreddin Paşa'nın Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olmadığını netleştirmiştir. Bk. Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", 72.

Cezâyir-i Bahr-i Sefid vilâyetinin de aslında ilk etapta sınırları net değildi. Zira Akdeniz’de gerçekleşen fetihlerle beraber alınan yerler/adalar önceleri en yakın beylerbeyiliğe ilhak edilmişti. Nitekim Eğriboz, Rodos, Cezâyir (adalar), Karlılı ve Gelibolu, Rumeli Beylerbeyiliği’ne; Kocaili, Sıgla (İzmir ve çevresi) ve Biga sancağı ise Anadolu Beylerbeyiliği’ne bağlanmıştı.¹⁹ 1534’ten sonra ise bu adalar ve sancaklar Rumeli ve Anadolu Beylerbeyiliği’nden ayrılıp yeni kurulan Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti’ne ilhak olundu. Ancak bu düzenlemenin tam olarak hangi tarihte yapıldığı net değildir. Zira idari taksimatın yer aldığı kaynaklardaki bilgiler çelişkilidir. Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyetinin sınırlarını gösteren elimizdeki ilk liste 1550 tarihlidir. Buna göre vilâyet; Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos ve Midilli’den ibarettir ve bu listede Mağrib Cezâyiri ayrı bir vilâyet olarak kaydedilmiştir.²⁰

Kanuni Sultan Süleyman devrinin (1520-1566) önemli devlet adamlarından olan Koca Nişancı Celalzade Mustafa Efendi 1534-1561 tarihleri arasında kaleme aldığı ve tabakalar-dereceler şeklinde tasnif ettiği eserinde: “*Tabaka-i Tâsia: Cezâyir Beylerbeyiliğine tâbi olan vilâyetlerin tafsili ve deryâ-yı ahvarda [Yeşil Deniz’de/Akdeniz’de] vâki olan cezireler ve iskeleler ve limanlar ve gemiler ahvâli olup bu tabaka dahi sekiz derece üzerine tertib olundu*” deyip sırasıyla Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos ve tevâbii, Midilli ve Sakız sancaklarını kaydettikten sonra sekizinci derecede ise isim belirtmeksizin Akdeniz’de fethedilen ve haraç veren diğer adaları zikretmiştir. Ardından onuncu tabakaya geçip “*Mağrib-i Zemîn ve Cezâyir Beylerbeyiliği’ne müte’allick olan memâlik umûru Sedye [Septe] Boğazi ve hemcivâr olan Portakal-ı bed-fiâl ahvâli ve sâyir kâfiristân-ı pür-dalâlin tafsîlidir bu tabaka dahi yirmi beş derece üzerine tertib olundu*” dedikten sonra Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin sancaklarını taded etmiştir.²¹ Celalzade, eserinin önceki sayfalarında da Cezâyir Beylerbeyiliği ile Cezâyir-i Garb Vilâyeti’ni ayırmaya özen göstermiştir. Mesela, sancakbeyleri ve beylerbeyileri tasnif ettiği ikinci tabakayı 20 dereceye ayırmış ve birinci derecede Rumeli Beylerbeyiliği’ni, ikinci derecede Cezâyir Beylerbeyiliği ve Kapudanlık’ı zikrettikten

¹⁹ Kunt, *Sancaktan Eyalete*, 39, 178; Tayyib Gökbilgin, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti: Livaları, Şehir ve Kasabaları”, *Belleten* 20/78 (1956), 246-285.

²⁰ İlhan Şahin - Feridun Emecen, “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I”, *Belgeler* 19/23 (1999), 58-59, 97-98.

²¹ Koca Nişancı Tevkiî Mustafa Çelebi Celalzâde, *Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik* (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu, 4422), 10b-11a.

sonra üçüncü derecede “Mağrib-i Zemin” adıyla Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğini; dördüncü derecede ise “Mağrib Trablusu” adıyla Trablusgarb Beylerbeyiliği’ni kaydetmiştir.²² Yine Osmanlı Devleti’ne tabi olan yerlerdeki kale ve burçları birinci sırada Rumeli Beylerbeyiliği’ndekiler, ikinci sırada Cezâyir Beylerbeyiliği’ndekiler, üçüncü sırada Mağrib-i Zemin ve Mağrib Trablusu’ndakiler şeklinde tasnif etmiştir.²³ Buna göre Celalzade’nin eserinde Kaptan Paşa Vilâyeti (Cezâyir Beylerbeyiliği) ile Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği net bir şekilde birbirinden ayrılmıştır.²⁴ Ancak verilen bilgiler, buradaki taksim Trablus’un fethinden yani 1551’den sonra yapıldığını göstermektedir.

Sonraki kayıtlarda da rahat bir şekilde iki vilâyeti birbirinden ayırabiliyoruz. Mesela, 1572 tarihli bir kayda göre, Cezâyir-i Garb Beylerbeyi Ali Paşa’ya “*Kapudanlık ile Cezâyir Beylerbeyiliği inâyet olunup Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği ümerâ-yı zevi’l-ihtirâmdan Kocaeli Sancağı Beyi Ahmed dâme ikbâluhûya inâyet*” olunmuştur.²⁵ Aynı netlik diğer mühimme hükümlerinde de mevcuttur.

Yukarıdaki bilgilere nazaran Kaptan Paşa/Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti (Cezâyir Beylerbeyiliği) ile Cezâyir-i Garb Vilâyetinin 1550’den sonra birbirinden net bir şekilde ayrıldığı açıktır. Ancak II. Selim dönemine (1566-1574) ait bir idari taksimat kaydında, Sakız Adası ile beraber Cezâyir-i Mağrib’in Kaptan Paşa Vilâyeti’ne bağlı gösterilmesi²⁶ tekrar karışıklığa neden olmaktadır. Eğer kayıta herhangi bir hata yoksa bunu da şu şekilde izah edebiliriz: Her ne kadar Kaptan Paşa Vilâyeti ile Cezâyir-i Garb Vilâyeti birbirinden farklı iki vilâyet olsalar da Barbaros Hayreddin Paşa’nın miras bıraktığı bir usûl²⁷ olarak Cezâyir-i Mağrib’in hatta diğer Mağrib Vilâyetlerinin işlerinden o dönemde ve sonrasında Kaptan Paşalar sorumlu olduğu için Mağrip Cezâyiri, Kaptan Paşa Vilâyeti’ne bağlı gösterilmiş olabilir.

2. Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu ve İlk Beylerbeyileri

²² Celalzâde, *Tabakâtü’l-Memâlik*, 8a-8b.

²³ Celalzâde, *Tabakâtü’l-Memâlik*, 8b.

²⁴ Ancak Celalzade eserinde Barbaros Hayreddin Paşa’yı hem Kaptan-ı Derya hem de Cezâyir-i Mağrib’in Beylerbeyi olarak zikretmiştir. Bk. Bostan, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu”, 68-69.

²⁵ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 18/288, 23.L.979 (9 Mart 1572).

²⁶ Kunt, *Sancaktan Eyalete*, 134.

²⁷ Bu husus Cezâyir-i Garb’ın ilk beylerbeyileri kısmında ele alınacaktır.

Barbaros Hayreddin Paşa 1534'te Kaptan-ı Derya ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi olduğunda o sırada Osmanlı Devleti'ne bağlı olmakla birlikte Cezâyir-i Mağrib vilâyet değil beylik/sancak statüsündeydi. Zira Mağrib Beyi Barbaros, oradan ayrılırken yerine evlatlığı Hasan Ağa'yı nâib olarak bırakmıştı.²⁸ 1536/1537 tarihli²⁹ bir belgede Hasan Ağa, "*hâkim-i vilâyet-i Cezâyir*"³⁰ şeklinde 1550-1551 tarihli kayıtlarda ise "*mîr-i sâbık-ı livâ-i Cezâyir*"³¹ şeklinde kaydedilmişti. Buna göre o, Barbaros gibi Mağrib Beyi/Sancakbeyi idi ve Cezâyir-i Garb da bir sancak statüsündeydi. Buradaki "vilâyet" tabirinin beylerbeyilik olmadığı açıktır. Hasan Ağa'nın deruhte ettiği vazife de beylerbeyilik değildi ve onun döneminde Cezâyir-i Garb henüz bir Osmanlı vilâyeti olarak teşkilatlanmamıştı.

Hasan Ağa, 1534'ten itibaren Cezâyir topraklarını İspanyollara karşı müdafaa etmiş ve 1541'deki büyük taarruzlarını da püskürtmüştü. Feci şekilde mağlup olan İspanyollarda ve diğer Avrupalı müttefiklerinde bu tarihten sonra "Cezâyir alınamaz" hükmü hâkim olmuştu.³² Aziz Samih Bey, eserinde bu zafer dolayısıyla Hasan Ağa'ya İstanbul'dan paşalık verildiğini belirtiyorsa da belgelerde böyle bir kayda rastlanmamıştır. Aslen Sardinyalı olan Hasan Ağa, 1545 yılında Cezâyir'de vefat ettiğinde mezar taşında kendisinin "Halife" yani Cezâyir Sultanı (Mağrib Beyi) Barbaros Hayreddin Paşa'nın vekili olduğu kaydedilmişti.³³

Buna göre Oruç Reis, Hızır Hayreddin Reis ve Hasan Ağa Cezâyir-i Garb'ın ilk beylerbeyileri değil; eyalette Türk idaresinin kurucuları olarak kabul edilmelidir. Daha açık bir ifadeyle Oruç Reis Cezâyir Sultanı, Barbaros Hayreddin Paşa önce Cezâyir Sultanı sonra Mağrib Beyi, Hasan Ağa ise Barbaros'un Naibi ve Cezâyir-i Garb'ın Sancak Beyi'dir.

2.1. Cezâyir-i Garb'ın İlk Beylerbeyi Barbaros-zâde Hasan Paşa

²⁸ Aziz Sâmiî İltter, *Şimâlî Afrika'da Türkler* (İstanbul: Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphane, 1936), 1/96, 114.

²⁹ Bostan makalesinde iki farklı tarih veriyor. Bir yerde 1536 derken dipnotta 1537 tarihini zikrediyor. Bk. Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", 73.

³⁰ BOA, *İbnülemin Tasnifi Hil'at [İ.E.HLT]*, 1/5: "İn'âm be-Hasan Ağa Hâkim-i Vilâyet-i Cezâyir".

³¹ Şahin - Emecen, "Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", 98.

³² İltter, *Şimâlî Afrika'da Türkler*, 1/121.

³³ Mehmet Tütüncü, *Cezâyir'de Osmanlı İzleri (1516-1830)* (İstanbul: Çamlıca Yayınevi, 2013), 84-85.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu Hasan Bey, muhtemelen daha sonra üstleneceği önemli vazife (beylerbeyilik) için bir sınanma olarak düşünülebilecek bir göreve, 1543 Şubatında derya beylerinin idaresinde olan Kocaeli'nin (Karamürsel-ilk donanma) Sancak Beyliğine getirilmişti.³⁴ Burada liyakati ve ehliyeti sılandıktan sonra 1544³⁵ veya 1545³⁶ yılında Cezâyir-i Garb Beylerbeyliğine atandı. Buna göre Hasan Paşa, babasının vefatından önce Cezâyir'e gelmiş ve görevine başlamıştı. Ricâl-i devlet, artık Mağrib Cezâyiri'nin bir Osmanlı vilâyeti olarak teşkilatlanmasına karar vermiş olmalıdır. Bunun için Barbaros'un vefatı beklenmemiştir. H.D. Grammont'un "*Histoire d'Alger sous la domination turque, 1515-1830*" adlı eserinde Hasan Ağa'nın ihanetine binâen görevden alındığını ve yerine Barbaros-zade Hasan Paşa'nın atandığı belirtilmişse de bu rivayetin sıhhati şüphelidir.³⁷ Zaten Hasan Ağa, Cezâyir Beylerbeyi değil; Cezâyir Sultanı Barbaros'un vekili ve halifesi idi. Hasan Paşa ise bizzat Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olarak atanmıştı ve vilâyetin ilk beylerbeyi de böylelikle o oldu. Aslında Barbaros Hayreddin Paşa'nın hâkimiyeti, Hasan Ağa'nın Sancakbeyliği altında Mağrib Cezâyirinde ilk idarî-askerî teşkilatlanma henüz başlamamıştı.

1550-1551 tarihli sancak tevcih defterinde, 13 ilâ 27. sayfalar arasında "Elviye-i Mîrimîrân-ı Cezâyir-i Vilâyet-i Mağrib" başlığı altında Mağrib Cezâyiri Beylerbeyiliği'ndeki sancaklara yapılacak tevcihler için boş sayfalar bırakılmış ise de defterin sonlarına doğru 369. sayfadan itibaren "Elviye-i Tâbi-i Mîrimîrân-ı Cezâyir" başlığı altında Mağrib Sancakları ve bu sancakların kimlere tevcih edildiği kaydedilmiştir. Buna göre ismi zikredilmeyen bir sancakla beraber Mağrib'de (Kuzey Afrika'da) altı sancak bulunmaktadır.

1. Mehdiyye Sancağı: Bu sancak 500.000 akçe ile Turgutça Reis'e verilmiştir.

³⁴ Hasan Paşa, BOA, *Büyük Ruznamçe Kalemi Defterleri [D.BRZ.d.]*, Defter nu: 20614, s.58'de "veled-i Hayreddin Paşa" şeklinde kaydedilmiştir. Aynı defterin 98. Sayfasındaki bilgilere göre Hasan Paşa, 7 Rebiülevvel 950'de (10 Temmuz 1543) hâlâ Kocaili Sancak Beyi idi. Burada "Hasan Bey veled-i Hayreddin Paşa, mirlivâ-i Kocaeli" kaydı vardır. Ayrıca bk. Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", 74, dp.87.

³⁵ Aziz Samih Bey, Hasan Paşa'nın 1544 Haziranında Cezâyir'de göreve başladığını belirtmektedir. Bk. İlter, *Şimâlî Afrika'da Türkler*, 1/123-124.

³⁶ BOA, *AE.SSÜL.I*, 4/250, vr.6a.; Mevacib ve havalat defteri parçası olan bu belgede okunabilen kısım şöyle: "el-Mukarrer, İn'âm be-Hasan Paşa bin Hayreddin Paşa (yırtık)...-ı Cezâyir ki icâzet-dâden, çatma-i Burusa a'lâ sevb 1". Belgenin tarihi ise Rebiülevvel 952'dir (Mayıs 1545).

³⁷ İlter, *Şimâlî Afrika'da Türkler*, 1/123.

2. Medye (Medâye) Sancağı: Barbaroszade Hasan Paşa'nın kethüdası Piyâle Bey üzerindedir.

3. Tenes Sancağı: Hasan Paşa'nın kethüdası Mehmed Bey üzerindedir.

4. Şark Sancağı: Hayreddin Paşa'nın adamlarından Safâ Bey üzerindedir.

5. Beledü'l-Unnâb Sancağı: Hasan Ağa'nın adamlarından Osman Bey'in üzerindedir.

6. Kal'a ve Serbe Sancağı: Hasan Paşa'nın kethüdalarından Süleyman Bey üzerindedir.³⁸

Bu kayıtların Trablusgarp'ın fethinden (1551) önce tutulduğu görülmektedir. Zira Mağrib tek bir vilâyet gibi değerlendirilip bu coğrafyada fethedilen bölgeler, sancaklar şeklinde kayda alınmıştır.

Trablusgarp'ın fethinden sonra tutulduğu anlaşılan kayıtlara göre (Celalzade'nin eserinde) Cezâyir-i Garb Vilâyeti aşağıdaki şekilde idarî açıdan taksim edilmiştir:³⁹

1. Livâ-i Cezâyir
2. Milyâna Sancağı
3. Kadye [Medye] Sancağı
4. Tenes Sancağı
5. Pesger [Biskra] Sancağı
6. Müstagânem Sancağı
7. Beledü'l-Unnâb Sancağı
8. Kostantiniyye Sancağı
9. Medine-i Tilimsan
10. Medine-i Kal'a
11. Kal'a-i Şerşel
12. Kal'a-i Çiçel
13. Kal'a-i Delles
14. Kabâil-i Sümâte (Zenâte?)
15. Kabâil-i Müzâye (Mizâbe?)

³⁸ BOA, *Ruus Kalemi Defterleri [A.RSK.d.]*, Defter Nu: 1452, s.13-27, 369-375; BOA, KK.d., Defter Nu:209, s.53, vd.; Şahin - Emecen, "Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", 97-98.

³⁹ Celalzâde, *Tabakâtü'l-Memâlik*, 10b-11a.

16. Kabâil-i Benî Halîl
17. Kabâil-i Benî Mûsâ
18. Kabâil-i Amrâse
19. Kabâil-i Hanhâce (Sanhâce?)
20. Kabâil-i Kalîse (?)
21. Kabâil-i Huşne
22. Urbân-ı Benî Râşid
23. Urbân-ı Süveyd
24. Urbân-ı Hannâşî
25. Urbân-ı Benî Âmir⁴⁰

Barbaroszade Hasan Paşa'nın 1544/1545'te Cezâyir'e gelişinden sonra ilk idari-askeri teşkilatlanma başlamışsa da bunun biraz zaman aldığı; 1551'de Trablusgarp'ın fethinden sonra ise Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin tamamen müstakil hâle geldiği görülmektedir.

Hasan Paşa, 956 Recebinin sonlarında (Ağustos 1549) ikinci defa Cezâyir-i Garb Beylerbeyliği'ne atandı.⁴¹ Eylül 1551'de ise İstanbul'a çağırıldı ve yerine Rodos Sancak Beyi Salih Reis atandı.⁴² Bu azil hususunda Aziz Samih Bey, Fransız Elçisi'nin dahil olduğunu düşünmektedir. O sırada İspanyollara karşı Osmanlı hükümeti, Fransızlarla bir alaka tesis etmişti ve Turgut Reis, Fransızlarla beraber İspanyol topraklarına akınlar düzenliyordu. Hasan Paşa ise Fransızlara iyi gözle bakmıyordu.⁴³

Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1546'da vefatının ardından Kaptan-ı Deryalık görevi Sancak Beyliği statüsünde Mehmed Bey'e (Sokullu Mehmed Paşa) verilmişti. Bir yıl sonra (18 Rebîulevvel sene 954/ 1547) ehliyet ve liyakati dikkate alınarak Kapudan Mehmed Bey'e, 700.000 akçelik haslarla Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliği

⁴⁰ Celalzade'nin Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 4422 numaralı yazma nüshasında bu liste 24'te bitmiştir. Lakin listenin başında Cezâyir-i Mağrib'in 25 dereceye ayrıldığı belirtilmiştir. Buna göre listede bir sancak unutulmuş olmalıdır. Farklı nüshalarını tahkik ederek Celalzade'nin bu eseri üzerine doktora tezi hazırlayan Funda Demirtaş, diğer nüshalardaki bilgilere nazaran Benî Âmir kabilesini de bu listeye ilave etmiştir. Bk. Funda Demirtaş, *Celalzade Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2009), 21.

⁴¹ BOA, *D.BRZ.d.*, Defter Nu: 20616, s.11: "Hasan Bey veled-i merhum Hayreddin Paşa, Mîr-i mîrân-ı Cezâyir"; Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", 74, dp.87.

⁴² Yaşaroğlu, 888 *Numaralı Mühimme Defteri*, 61-62 den naklen: Topkapı Sarayı 888 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm: 141, 27.M.959 (24 Ocak 1552).

⁴³ İltar, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/127-128.

(Mîrimîrân-ı Cezâyir) verildi.⁴⁴ Bu kayıtlar da yine iki vilâyetin birbirinden tamamen ayrı olduğunu göstermektedir.

2.2. Barbaroszade Hasan Paşa'dan Sonra Gelen Beylerbeyiler

Salih Reis, Barbaros Hayreddin Paşa'nın adamlarından olup Preveze Deniz Savaşında (1538), Osmanlı donanmasının sağ kanadını komuta etmişti. 1545'ten itibaren Rodos Sancak Beyliği yapmış ve Hasan Paşa'nın İstanbul'a çağrılmasından sonra Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği'ne atanmıştır. Bu sırada Cezâyir'in muhafazası Kâid Safa'nın üzerindedir.⁴⁵ Ocak 1552 tarihli bir belgede Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi'nden Salih Paşa'nın Cezâyir'e götürülmesi istenmiştir. Bunun üzerine Salih Paşa'nın Seydi Ali'nin refakatinde on gemi ile Cezâyir'e gitmesi ve bu on gemiden beşinin kendisine bırakılması kararlaştırılmıştır.⁴⁶ Sonraki tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre Cezâyir-i Garb Beylerbeyilerine vazifelerine giderken birkaç gemi verilmesi adet haline gelmişti.⁴⁷ Belgelere göre bu usulün Salih Paşa ile başladığı söylenebilir.

Salih Paşa, 1552 Nisan ayının sonlarında Cezâyir'e ulaştı. Cezâyir'de Fas'ın fethi (1553'te) gibi mühim işleri başaran Salih Paşa, İspanyolların elindeki son kaleler olan Vehran (Oran), Mersalkebir, Melila ve Septe'yi de alıp onları tamamen Afrika'dan atmak istiyordu. Bicâye'yi ellerinden aldıktan sonra oğlu Mehmed Bey'i destek kuvvet gönderilmesi için İstanbul'a yolladı. Payitaht'tan gelen kuvvetle tam harekete geçmek üzereyken vebaya yakalanıp 963 Şabanında (Haziran 1556) vefat etti. İstanbul'dan gelen destek kuvvetlerini de yanına alan Hasan Korso, bu mühim seferi tamamlamak istiyordu. Salih Paşa'nın yerine o geçmişti⁴⁸; ancak bir süre sonra destek kuvvetler (gemiler ve yeniçeriler) Akdeniz muhafazası için geri çağrıldı.⁴⁹ Ardından Şam Beylerbeyiliği'nden

⁴⁴ Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu", 72. BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 208, s.76.

⁴⁵ Yaşaroğlu, *888 Numaralı Mühimme Defteri*, 149-150; İlter, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/128.

⁴⁶ Yaşaroğlu, *888 Numaralı Mühimme Defteri*, 61-62, 137, 149-150.

⁴⁷ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 73/919, 13.L.1003 (21 Haziran 1595): "Cezâyir-i Garb'e mîr-i mîrân olanlara birkaç kıt'a gemi verilmek mu'tâd iken ...".

⁴⁸ BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, 2/1103, Şaban 963 (Haziran 1556): "Cezâyir-i Mağrib muhâfazasında olan Kâid Hasan Bey".

⁴⁹ İlter, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/133-134.

mazul olan Beğ oğlu Mehmed Paşa, Temmuz 1556'da Cezâyir-i Garb Beylerbeyliği'ne atanarak vilâyete gönderildi.⁵⁰

Hasan Korso, Cezâyir-i Garb Beylerbeyliği'nin kendisine verilmesini bekliyordu. Zira Cezâyir'de Barbaros'ların çevresindeki denizcilerin beylerbeyi olması mutad hâle gelmişti. Lâkin bu sefer, Cezâyir'le hiç alakası olmayan Mehmed Paşa, beylerbeyi atandı. Hasan Korso adamlarıyla Mehmed Paşa'yı Cezâyir'e sokmamaya karar verdi. Bu sırada Cezâyir'de yeniçeriler ile denizcilerin arasında bir mücadele vardı. Hasan Korso'yu destekleyen yeniçerilere karşı denizciler, Mehmed Paşa'nın Cezâyir'e girip makamına oturmasını temin ettiler. Mehmed Paşa da derhal Hasan Korso ve adamlarını öldürttü. Bu olayın akabinde de Korso'nun dostlarından eski Tilimsan Kâidi Yusuf, bir grup adamıyla vebadan korkup şehir dışına çıkmış olan Mehmed Paşa'yı yakalayıp intikam kastiyle öldürdü.⁵¹

7 Rebiülahir 964'te (7 Şubat 1557) yazılmış bir hükme göre Mehmed Paşa, mektup gönderip Medye (Medâye) Beyi'nin terakkisini iltimas etmişti.⁵² Bu hükmün tarihine nazaran Paşa, 1557 başlarında hayattadır ve bu tarihe yakın bir zamanda öldürülmüş olmalıdır. Paşayı öldüren Kâid Yusuf, kendini beylerbeyi ilan etse de resmîyette bunun bir hükmü yoktu. Zaten bir süre sonra 1557 yılı içinde vefat etti ve Salih Paşa'nın adamlarından Kâid Yahya, yeni beylerbeyi atanıp gelene kadar vilâyet idaresine nezaret etmeye başladı. Mehmed Paşa'nın öldürülmesi İstanbul'da büyük infiale yol açmış ve olayları yatıştırıp asileri cezalandırması için Barbaroszade Hasan Paşa, 964 Şevvalinde (Haziran 1557) ikinci defa Cezâyir-i Garb Beylerbeyliğine atandı. Bu atamaya Fransa Elçisi engel olmak istemişse de Rüstem Paşa'nın Hasan Paşa'ya kefil olmasıyla Fransızlar ikna edildi.⁵³ Hasan Paşa, kuvvetli bir donanma ve çok sayıda yeniçeriyle vilâyete geldi. İsyanı bastırması çok sürmedi. Bu sırada Cezâyir'deki karışıklıktan istifade eden Faslılar, Tilimsan'ı ele geçirmek istemişti. Hasan Paşa, kendisi Tilimsan'a hareket ederken adamlarından Salih Kâhya'yı Marakeş taraflarına gönderdi. İlk hamlede başarılı olan Türk kuvvetleri, Fas işini tamamen bitirmek istiyorlardı. Ancak

⁵⁰ BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, 2/1069, 26 Şaban 963 (5 Temmuz 1556): "Mîr-i Mîrân-ı Vilâyet-i Cezâyir-i Mağrib-i Zemîn, Salih Paşa vefât edip Şam Beylerbeyliği'nden ma'zul olan Beğ oğlu Mehmed Paşa'ya buyruldu".

⁵¹ İlter, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/134-135.

⁵² BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, 2/1994.

⁵³ İlter, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/135.

Faslıların üzerine yüründüğünde İspanyollar harekete geçiyor; İspanyolların üzerine gidildiğinde Faslılar harekete geçiyordu. Hasan Paşa mecburen Tilimsan üzerinden Cezâyir'e döndü. Hasan Paşa, bir ara İspanyolları mağlup etmişse de Oran'ı alamamıştı. Fakat 1559'a kadar mücadeleye devam etti. Bu sırada bir haçlı donanması hazırlanmış; Cerbe ve Trablus'u almak için harekete geçmişti. Bu süreçte Hasan Paşa da üzerine düşeni yaptı. Payitahta yazdığı mektuplarda yollayacağı çok sayıda esir için gemi gönderilmesini;⁵⁴ ayrıca kendisiyle beraber Mozağran muharebesi gibi savaşlara katılıp yararlık gösterenlere terakki verilmesini istedi.⁵⁵

Hasan Paşa, Cezâyir'deki yeniçerilerin taşkınlıklarından usanmıştı. Bir sefere çıkacağı zaman akli Cezâyir'de kalıyordu. Sonunda yerli kabilelerden olan "Zuave"lerden bir alay teşkil etti. Bu şekilde yokluğunda bunlar yeniçerilere karşı şehirde bir denge kuvveti olacaklardı. Tabi bu teşebbüsü yeniçerilerde memnuniyetsizliği artırdı. 1561 Haziranında Cenine Sarayı'nı basan asiler, Hayreddin Paşa'nın oğlu olmasa Hasan Paşa'yı neredeyse öldüreceklerdi. Ancak adamlarıyla beraber yakalayıp bir gemiyle İstanbul'a göndermekle yetindiler. Gemideki bölükbaşılar, payitahta Hasan Paşa'yı yerlilerden asker toplayıp müstakillen "Mağrip Sultanı" olmaya çalışmakla suçlamışlardı. Osmanlı hükümeti meseleyi halletmek için Ahmed Paşa'yı gönderdi. 1561 sonlarında Cezâyir'e gelen Ahmed Paşa, asileri yakalayıp öldürttü; tam sükûneti sağlayacakken 1562'de aniden vefat etti.⁵⁶ Üç ay sonra Hasan Paşa tekrar Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği'ne atandı. Gelir gelmez İspanyolları Oran'dan atmak için hazırlıklara başladı. Oran seferi çok şiddetli geçmişti ancak İspanyolların büyük bir donanma hazırladığı haberi üzerine mecburen ordu Cezâyir'e geri döndü. Bundan sonra Hasan Paşa, gemileriyle Malta Seferi'ne (1565) katıldı ve yararlıklarından dolayı Padişah'ın takdirine mazhar oldu.⁵⁷ 1567'de Hasan Paşa tekrar İstanbul'a çağırıldı. Bu azilde yine Fransız sefaretinin dahli olduğu düşünülmektedir.⁵⁸ Yerine Salih Paşa'nın oğlu Mehmed

⁵⁴ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 3/922, 924, Receb 967 (Nisan 1560).

⁵⁵ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 4/1744, 1822, 1853, (Aralık 1560-Ocak 1561).

⁵⁶ İltar, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/139-140.

⁵⁷ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 5/817, 13.N.973 (3 Nisan 1566).

⁵⁸ Mühimme kayıtlarında Hasan Paşa, levend taifesinin ahitnamelere aykırı olarak Fransızları yakalayıp esir etmeleri dolayısıyla uyarılmıştır. Örnek olarak bk. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 5/656, Cemaziyelevvel 973 (Aralık 1565).

Paşa atandı. Hakkındaki şikâyetler yüzünden⁵⁹ Mehmed Paşa'nın beylerbeyiliği de çok sürmedi. 1568'de Kılıç Ali Paşa, Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği'ne tayin edildi.⁶⁰

Kılıç Ali Paşa, Uluç Ali Reis adıyla bilinen İtalyan asıllı bir mühtedir. Uluç lakabı Kuzey Afrika'da mühtediler için kullanılan “ılc/a'lâc” kelimesinden gelir. Uluçlar arasından Müslüman görünüp kâfir olanlar ve devletleri için casusluk yapanlar da vardır. Lakin Ali Paşa'nın gerçekten Müslüman olduğuna hayatı şahittir. 1548 yıllarında Turgut Reis'in adamları arasında görülen Uluç Ali Reis, Mehdiye (1549) ve Cerbe (1550) Seferlerinde bulundu. Aynı zamanda Barbaroszade Hasan Paşa'nın güvendiği reislerden biriydi. Bilinen ilk vazifesi Beledü'l-Unnab kaidliğidir. Bu görevde iken hakkında bazı şikâyetlerin teftişi için Cezâyir Beylerbeyisi Salih Paşa, Memi Reis'i görevlendirdi. Memi Reis, onu Cezâyir'e getirecekti; lakin Uluç Ali Reis, İstanbul'a gidip durumu payitahta arz etmeyi daha uygun buldu.⁶¹ Payitahta iyi karşılanan Ali Reis'e "hassa reisliği" payesiyle 40 akçe ulufe tayin edildi.⁶² Daha sonra Salih Paşa'ya yardım için Cezâyir'e giden fakat paşanın vefatıyla geri çağırılan donanmayı getirmek vazifesi ona verildi. Bu vazifeyi hakkıyla yerine getirince ulufesi 100 akçeye çıkarıldı.⁶³ Uluç Ali Reis, 1560'da Piyale Paşa ile Cerbe Seferine katıldı ve çok yararlıklar gösterdi. Bu hizmetlerine karşılık Sığla Sancak Beyliğine getirildi.⁶⁴ 1565'te Malta Kuşatmasına İskenderiye Beyi olarak katılan Ali Reis, bu kuşatmada Turgut Paşa'nın şehid olması üzerine Temmuz 1565'te Trablusgarp Beylerbeyiliği'ne atandı.⁶⁵ Bir ara görevden alınıp 1567'de Tacura İsyanı'nı bastırmak için tekrar Trablusgarp Beylerbeyi atandı. İsyanı bastırınca padişahın (II. Selim) iltifatına mazhar oldu.⁶⁶ Uluç Ali Paşa bir sene sonra 2 Muharrem 976'da (Haziran

⁵⁹ Yapılan şikâyetler, mühimme hükümlerine yansımıştır. Bk. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/2508, 27 Cemaziyelevvel 976 (17 Kasım 1568).

⁶⁰ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/1625, 2 Muharrem 976 (27 Haziran 1568).

⁶¹ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/414, Cemaziyelevvel 963 (Mart 1556): “Salih Paşa mektûb gönderip Memi Reis Beled-i Unnab memleketi kâidi olup zulm ü te'addi eyleyen Uluç Ali'yi...”

⁶² BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/516, Cemaziyelahir 963 (Nisan 1556): “Mağrib Cezâyirinden gelen Reislerden Uluç Ali Reise ve Haydar Reise kırkar akçe ulûfe ta'yin olunup hâssa reislerinden olmak buyruldu.”

⁶³ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/1431-1432, 15 Zilkade 963 (20 Eylül 1556): Hâssa reislerinden olup bu def'a Salih Paşa vefât ettiğinden ... gönderilen Uluç Ali Reis'in ulûfesi yüz akçe olmak buyruldu”.

⁶⁴ BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 219, s.144.

⁶⁵ BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 7501, s.108, 111.

⁶⁶ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/250, “Trablusgarp Beylerbeyisine hüküm ki, hâliyâ südde-i sa'âdetime mektûb gönderip vilâyet-i mezbûreye varıp vusûl bulduğunda sâbikan beylerbeyi olan Mehmed dâme ikbâluhü Tacûrâ nâm beled isyân üzere olup”. Ayrıca bk. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/653, 1060.

1568) Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğine atandı.⁶⁷ 1570 yılında Tunus üzerine sefere çıkan Ali Paşa, muvaffak olarak buraya adamlarından Kâid Ramazan'ı yönetici olarak bıraktı. İspanya kıyılarına da akınlar düzenleyen Ali Paşa, Endülüs Müslümanlarını⁶⁸ İspanyol zulmünden kurtarmaya gayret gösterdi.⁶⁹ Bu sırada Kıbrıs'ın alınmasına çalışılıyordu. Ali Paşa, Cezâyir gemileriyle Kıbrıs seferine katıldıktan sonra Eğriboz'da toplanan Osmanlı donanmasına da iltihak etti. Ardından İnebahtı'da yaşanan faciada (1571) komutası altındaki gemileri kurtarınca Padişahın iltifatına mazhar olarak Cezâyir Beylerbeyi ve Kaptan-ı Deryalığa tayin edildi.⁷⁰ Bu sırada "Uluç" lakabı "Kılıç"a çevrilerek bundan sonra kendisine Kılıç Ali Paşa diye hitab edilmeye başlandı.

Kılıç Ali Paşa'nın yerine Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğine Barbaroszade Hasan Paşa dördüncü sefer atandı. Mühimme kaydında Barbaros Hayreddin Paşa ve oğlu Hasan Paşa hakkında dikkat çekici ifadeler bulunduğundan aşağıya aktarıldı:⁷¹

"Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa'ya hüküm ki, vilâyet-i Cezâyir-i Garb mukaddemâ şemşîr-i âteş-te'sîr ile feth u teshîr olunmuştur müteveffâ baban sebep olup envâ'-i sa'y ü ihtimâmı zuhûra gelmişidi. İmdi vilâyet-i mezkûrenin tanzîm ve intizâmı husûsu ve re'âyâ ve berâyâsının kemâl-i istirâhat ve refâhiyet üzere olması aksâ-yı murâd-ı şerîfim olup sen dahî bundan akdem ol vilâyetin hıfz u hırâseti umûrunda envâ'-i ikdâm ve hüsn-i ihtimâm üzere makdûrun sarf edip küllî hizmet ve emeğin vücûda getirmiş yarar kulum olduğun ecilden hakkında avâtıf-ı vâfire-i şâhâne ve avârif-i mütekâsire-i pâdişâhânem zuhûra getirip ol vilâyetin beğlerbeğliliğini yine sana elyak ve evlâ ve sezâvâr ve ahrâ görüp tevîz ve taklîd kılınmıştır. Ol cânibde olan sancakbeyilerine ve sâir a'yânına hük-m-i hümayûnum yazılıp her husûsda seninle yek-dil ve yek-cihet olup vech gördüğün üzere hıdmette olmaları emrim olmuştur buyurdum ki vardıkta bir ân ve bir sâ'at te'hîr ve ârâm eylemeyip vilâyet-i mezkûreye mu'accelen erişip anda olan beğler kullarımla ve sâir asâkir-i muvahhidîn ile yek-dil ve yek-cihet olup hıfz u hırâset husûsunda envâ'-i ikdâm ve ihtimâm üzere olman mı evlâdır ve ne vecihle varıp dâhil olmak münâsibdir yohsa bir firkate ile mukaddem âdemin göndermek mi lâzımdır bi'l-cümle ol vilâyetin ahvâli senin re'y-i isâbet-pezirine müfevvezdir ol cânibe ne tarik ile varıp vâsıl olmak münâsib ise ne vecihle iktizâ eder ise vech-i münâsib gördüğün üzere tedârik edip anda olan sancakbeylerine ve sâir a'yânına istimâlet mektûbların irsâl eyleyip sen varıp erişince memleket ve vilâyetin hıfzı ve hırâseti husûsunda kemâ-kân gereği gibi sa'y ü ikdâmların zuhûra getirip adüv-v-i bed-hûy câniblerinden bir mahalle zarar ve gezend eriştirmemek bâbında bezl-i makdûr edip gaflet üzere olmayalar ve mezkûrlara yazılan hüküm sana gönderildi mukaddem irsâl eylemek vech görürsen mu'accelen gönderesin bu hüküm sana ne gün vâsıl olup ve ne vecihle tedârik ettiğin mufassal ve meşrûh yazıp südde-i sa'âdetime i'lâm eyleyesin."

⁶⁷ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/1625, "Cezâyir Beylerbeyisine hüküm ki, hâliyâ Trablus Beylerbeyisi olan emîrül-ümerâi'l-kirâm Ali dâme ikbâluhûya Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği inâyet olunup ...".

⁶⁸ Endülüs Müslümanları bu sırada arzuhal gönderip kendilerine Cezâyir'den silah ve mühimmat gönderildiğini haber vermişlerdi. Arzuhallerine karşılık yazılan hükümde kendilerine donanmayla yardım edilmek istenirken Kıbrıs Seferi dolayısıyla bu yardımın bir süre gecikeceği haber verilmişti. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 9/231, 10.Za.977 (16 Nisan 1570).

⁶⁹ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 9/204, 10.Za.977 (16 Nisan 1570).

⁷⁰ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 12/367; BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/563-568-640; BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 19/195.

⁷¹ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/555.

Hasan Paşa, Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği'ne gitmek istememişti. Belgelerden bunun sebebini anlamak mümkün olmamakla beraber yerine tayin edilen Kocaeli Sancak Beyi Ahmed Paşa'nın atamasında geçen ifadeler yine Fransız meselesini düşündürmektedir. Osmanlı Hükümeti, Fransızlarla iyi geçinmeye, dostluğa ihtimam gösterirken; Hasan Paşa, Fransızlardan haz etmiyordu. Önceki tecrübelerine dayanarak görevi bu sebeple kabul etmediği düşünülebilir. Ayrıca Hasan Paşa'nın iyice yaşlanmış olması da bu görevi kabul etmeme sebebi olabilir. Nitekim çok geçmeden 979/1571-2 senesinde vefat etti ve İstanbul'da babasının yanına defnedildi.⁷²

Hasan Paşa'nın beylerbeyilik vazifesini kabul etmemesi üzerine Kılıç Ali Paşa'ya bu göreve kimin layık olduğu soruldu.⁷³ Onun da işaretiyle sonunda Kocaeli Sancak Beyi Arab Ahmed Paşa'da karar kılındı.⁷⁴ Ahmed Paşa'nın beylerbeyiliğini bildiren, Cezâyir ileri gelenlerine yazılan hükümde, Cezâyirlilerden Fransızlarla iyi geçinmeleri ve tüccar gemilerine dokunmamaları açıkça belirtilirken buna mukabil İspanyol kıyılarına saldırı düzenlemeleri ise emredilmişti.⁷⁵

Ahmed Paşa, çok şedid bir vali idi. Cezâyir'de sükûneti çabuk sağladı. Ardından Cezâyir surlarının tahkimatıyla uğraştı.⁷⁶ Ahmed Paşa'nın beylerbeyiliği sırasında 1573'te İspanyollar, Tunus'u işgal ettiler. Kılıç Ali Paşa'nın kaymakam olarak bıraktığı Kâid Ramazan fazla dayanamayıp Kayrevan'a çekildi. İspanyollar; Beni Abbas, Faslılar ve Tunus kabilelerinin Cezâyir ile Tunus'ta Türk hükümetlerine karşı saldırıları sebebiyle fırsat bulup Tunus'u işgal edebilmişti. Bu süreçte çok gayret göstermiş olmasına rağmen Ahmed Paşa beylerbeyilikten azledilip yerine Mart 1574'te Kılıç Ali Paşa'nın adamı

⁷² İltar, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/149.

⁷³ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/563, 8.Ca.979 (28 Eylül 1571).

⁷⁴ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 10/266, 29 Şevval 979 (15 Mart 1572); Arapça olan bu hüküm, Arap Ahmed Paşa'nın kethüdasına verilerek Cezâyir'in âlimlerine, şeriflerine, salihlerine, meşayihine, a'yânına ve cümle reâyâ ve berâyâsına gönderilmiştir.

⁷⁵ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 18/288, 19.L.979 (5 Mart 1572): "Umûmen vilâyet-i Cezâyir-i Garb'ın beylerine ve a'yânına ve ağalarına ve kâidlerine hüküm ki" diye başlayan kayıta "bundan akdem Cezâyir-i Garb Beylerbeyisi olan Ali Paşa'ya Cezâyir Beylerbeyiliği ve Kapudanlık tevcih olunduğu ve Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği Kocaeli Sancak Beyi Ahmed'e tevcih olunup irsâl olunduğu belirtilmiş; yek-dil ve yek-vücut olarak düşmanın def-i mazarratı ve meleketin hıfz u hırâsetine mukayyed olmaları ve Fransa padişahı ile kadîmden dostluk mün'akid olmakla onların tüccârına ve memleketine ilişilmemesi ve baharda deryaya azîm donanma çıkarılacağından levend kayıkları ve beylerbeyinin götürdüğü gemiler ile İspanya sahillerini garet etmeleri" istenmiştir.

⁷⁶ İltar, *Şimâli Afrika'da Türkler*, 1/152-154.

Tunus Sancak Beyi Kâid Ramazan atandı.⁷⁷ Eylül 1574'te ise Cezâyir, Tunus, Trablusgarp Beylerbeyileri ve Kaptan Paşa güçlerini birleştirerek Tunus'u İspanyol işgalinden tamamen kurtardı ve bu tarihten sonra Tunus da bir Osmanlı eyaleti oldu.

Ramazan Paşa 1574 Martından 1577 Mayısının sonlarına kadar Cezâyir-i Garb beylerbeyiliği yaptı ve bu tarihte azledilip yerine Selanik Sancağı Beyi Venedikli Hasan Paşa atandı. Ramazan Paşa'nın azledilme sebebi, hakkındaki çok sayıda şikâyet idi. Ahaliye çok zulmetmiş; Kılıç Ali Paşa ve önceki Cezâyir-i Garb Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın mallarına el koymuş; devlet hazinesine verilmesi gereken paraları zimmetine geçirmişti. Yeni beylerbeyi Hasan Paşa'dan bu şikâyetleri tahkik etmesi istendi.⁷⁸ Hasan Paşa, denizcilik tecrübesi ve Arap vilâyetleri hakkındaki bilgisi dolayısıyla tercih edilmişti. Beylerbeyiliğine dair bir hükümde bu husus açıkça belirtilmişti: “*Selânik Sancağı Beyi olan Hasan yarar ve şecâat-şîâr ve vilâyet-i Arab'ın her hâlinden haberdâr olduğundan gayrı forsa kâfîrleriyle [dolu] mükemmel kadırgaya kâdir ve vilâyetin hıfz u hırâset ve zabt u sıyânetine mâlik ve umûr-ı dîde ve kâr-ehmûde olmağla hakkında mezîd-i inâyetim zuhûra getirip dârü'l-cihâd ve 'l-harb Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği müşârun ileyhe tevcîh ve taklîd ve inâyet ve irsâl olunup ...*”⁷⁹

Hasan Paşa 1580 yılına kadar üç sene beylerbeyilik yapmıştır. Aslen Venedikli olan Hasan Paşa küçük yaşta Turgut Reis tarafından esir alınmış; sonra Kılıç Ali Paşa'nın adamları arasına katılmıştı. Mahir denizciler yanında yetiştiği için deniz ahvaline aşina idi. Kılıç Ali Paşa o sırada Kaptan-ı Derya olduğu için yetiştirdiği çok sayıda denizciden birisi olan Hasan Paşa'nın Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğine atanmasını sağlamıştı. Ancak Hasan Paşa cesur ve tecrübeli olmasına rağmen çok zalim ve mal düşkünü idi. Önceleri reislerle uyuşmuş ise de hasisliği ve tamahkârlığı bir süre sonra onları da bezdirdi ve sonunda yeniçerilerle beraber kendisine düşman oldular. Bu tarihlerde iyice karışan Cezâyir ahvali Payitaht'tan arka arkaya emirler gönderilerek düzeltilmeye çalışılmıştı.⁸⁰

⁷⁷ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 24/199, 4 Zilhicce 981 (27 Mart 1574): “Sâbikan Tunus Sancağı Beği olan Kâid Ramazana hüküm ki, ... sâbikan olan beylerbeyiler tasarruf ettiği dirlik ile Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğın sana inâyet edip hıla'-i fâhiremden bir hil'at dahî ihsân edip bu husûsun i'lâmı için dergâh-ı mu'allâmında atmacacı başı olan ... Ahmed ta'yin olunup buyurdum ki, ...”.

⁷⁸ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 30/419-423, 5.Ra.985 (23 Mayıs 1577).

⁷⁹ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 30/489, 13.Ra.985 (31 Mayıs 1577)

⁸⁰ Cezâyir yeniçeri ağasına gönderilen bir hükümde Beylerbeyi Hasan Paşa'nın hiçbir bahane ile şehir dışında çıkarılmaması ve payitahttan gelecek emirleri beklemesi emredilmiştir. Bk. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 44/240; Diğer bir hükümde Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'dan Hasan Paşa hakkındaki şikâyetleri tahkik

Ancak başta bu emirleri tenfiz edecekler bozulduğundan bir netice alınamıyordu. Venedikli Hasan Paşa'nın yerine 988'de (1580) Cafer Paşa atandı. Cafer Paşa ile ilgili iki kayıt vardır. Birincisi: "*Mîrimîrân-ı Cezâyir-i Garb: Hâlâ Kilis beği olan Cafer Bey'e buyuruldu. Derkenar: Bâ-hatt-ı hümayûn. Selh-i Safer sene 988*"dir.⁸¹ Diğer ise aynı defterin 373. sayfasındaki kayıtlarda geçen bilgilerdir: "*Mîrimîrân-ı Trablusgarb: Hâlâ Cezâyir-i Garb Beylerbeyisi olan Cafer Paşa'ya; Mîrimîrân-ı Tunus: Hâlâ Trablusgarb Beylerbeyisi olan Haydar Paşa'ya; Cezâyir-i Garb: Tunus [üzere çizilmiş] Beylerbeyisi Haydar Paşa'ya buyuruldu. Yirmi kere yüz bin ile berât buyuruldu. Derkenar: Bâ-hatt-ı hümayûn. Derkenar: Müjdesi Çaşnigîr Rüstem'e verildi. 16 Rebûlâhir sene 988*".⁸² Buna göre Nisan 1580'de Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olan Cafer Paşa'nın bu görevi uzun sürmemiş; kendisi Trablusgarb'a nakledilerek yerine Haydar Paşa Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olmuştur. Ardından 990'da (Şubat 1582) Ramazan Paşa, yeniden Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliğine getirilmiştir.⁸³

Sonraki kayıtlarda karışıklık artmış ve Cezâyir-i Garb beylerbeyiliği elden ele dolaşmaya başlamıştır. Ramazan Paşa göreve yeni başlamışken önce Haydar Paşa⁸⁴, ardından 5 Cemaziyelahir 990'da (27 Haziran 1582) Venedikli Hasan Paşa, tekrar Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olarak atanmış; Mizistre Beyi Receb'den Paşayı vilâyetine götürmesi istenmiştir.⁸⁵ Diğer *Mühimme* kayıtlarına göre Ramazan Paşa Cezâyir'e ikinci defa geldikten kısa bir süre sonra vefat etmiştir.⁸⁶ Haydar Paşa da görevi kabul etmemiş olabilir. Neticede Hasan Paşa idareyi ele aldı ve 1585 Mayısına kadar görevde kaldı. Bu tarihte, Trablusgarb Beylerbeyiliği'ne tayin olundu; fakat hakkındaki şikâyetler yüzünden alıkonulunca Cezâyir kadısına bir hüküm gönderilerek Paşa'nın tahliye-i sebili istendi.⁸⁷

ettirmesi istenmişti. Bk. BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 44/390: "Cezâyir Beylerbeyisine hüküm ki, hâlâ Cezâyir-i Garb Beylerbeyisi Hasan dâme ikbâluhunun re'âyâ ve berâyâya te'addîsi olduğu istimâ' olunmağın ... varıp ol cânibin re'âyâ ve berâyâsın ahvâlin görüp dîn-i mübîn ve devlet-i ebed-karînim muktezâsıyla amel eyleyip bi'l-cümle ol vilâyetlerin nizâm ve intizâmına müt'e'allik mesâ'î-i cemile vücûda getiresin...".

⁸¹ BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 236, s. 301.

⁸² BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 236, s. 373.

⁸³ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 46/727, 12.M.990 (6 Şubat 1582); BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 47/81, 29.S.990 (25 Mart 1582). İnebahtı beyine yazılan bu hükümde ondan, beylerbeyi atanan Ramazan'ı Cezâyir'e götürmesi ve sabık beylerbeyi Cafer Paşa'yı da getirmesi istenmiştir.

⁸⁴ BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 239, s.391:" Beğlerbeğilik-i Cezâyir-i Garb yine Cezâyir'den ma'zûl Haydar Paşa'ya buyuruldu. 17 Cemâziyelevvel sene 990".

⁸⁵ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 47/424, 5.C.990 (27 Haziran 1582).

⁸⁶ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/14, Rebiülahir 993 (Nisan 1585).

⁸⁷ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/145, 7.Ca.993 (7 Mayıs 1585).

Hasan Paşa'nın yerine Trablusgarp Beylerbeyi olan Mehmed Paşa atandı.⁸⁸ Yani becayiş yapmış oldular. İki sene sonra Mehmed Paşa da azledilip yerine İstanköylü Ahmed Paşa geldi⁸⁹ ve o da iki yıl Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği yapıp ardından Trablusgarp'a nakledildi.⁹⁰

Tablo 1: Cezâyir-i Garb Beylerbeyileri (1545-1587)

Sıra	Beylerbeyi'nin İsmi ve Künyesi	Görev yaptığı tarih aralığı	Önceki Görev Yeri	Görevden Ayrılış Sebebi / Yeni görev yeri
1	Barbaros-zâde Hasan Paşa	1544/5 - 1551	Kocaeli Sancak Beyliği	Azl
2	Salih Reis	1551-1556	Rodos Sancak Beyliği	Vefat
3	Mehmed Paşa (Bey oğlu)	1556-1557	Şam Beylerbeyiliği'nden mazul	İsyan Sonucu Katl
4	Barbaros-zade Hasan Paşa (ikinci defa)	1557-1561		İsyan Ve Tard
5	Ahmed Paşa (Bostancı)	1561-1562		Vefat
6	Barbaros-zade Hasan Paşa (üçüncü defa)	1562-1567		Azl
7	Salih Paşa-zade Mehmed Paşa	1567-1568		Azl
8	Kılıç Ali Paşa	1568-1572	Trablusgarp Beylerbeyi	Kaptan Paşalığa Terfi
9	Arap Ahmed Paşa	1572-1574	Kocaeli Sancak Beyi	Azl
10	Ramazan Paşa	1574-1577	Tunus Sancak Beyi, Kâid	Azl
11	Venedikli Hasan Paşa (Uluç Hasan Paşa)	1577-1580	Selanik Sancak Beyi	
12	Cafer Paşa	1580	Kilis Sancak Beyi/Trablusgarp Beylerbeyi	Trablusşam
13	Haydar Paşa	1580		
14	Ramazan Paşa (İkinci defa)	1582		Vefat
15	Haydar Paşa (ikinci defa)	1582	Tunus ve Trablusgarp Beylerbeyi	
16	Venedikli Hasan Paşa (ikinci defa)	1582-1585		Trablusgarp Beylerbeyiliğine Nakl
17	Mehmed Paşa	1585-1587		Trablusgarp Beylerbeyiliğine Nakl
18	İstanköylü Ahmed Paşa	1587-1589		Trablusgarp Beylerbeyiliği'ne Nakl

⁸⁸ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/211, 17.Ca.993 (17 Mayıs 1585).

⁸⁹ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 62/43, 14.Ra.995 (22 Şubat 1587).

⁹⁰ BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 66/16, 4.Za.997 (1589).

Sonuç

Cezâyir'deki Osmanlı idaresi, kaynaklarda genellikle dört dönemde incelenmiştir: 1. Beylerbeyiler Dönemi (1516-1578/1587), 2. Paşalar Dönemi (1578/1587-1659), 3. Ağalar Dönemi (1659-1671) ve 4. Dayılar Dönemi (1671-1830). Burada ciddi hatalar bulunmaktadır. Beylerbeyiler Dönemi'nin 1516 ile başlatılması ve 1570'lerin sonunda yahut Kılıç Ali Paşa'nın vefat tarihi olan 1587'de bitirilmesi ilk hatalı değerlendirmedir. Oruç Reis, Beylerbeyi değil Cezâyir'de Türk idaresinin kurucusu ve müstakil Cezâyir Sultanı'dır. Yine Barbaros Hayreddin Paşa, Mağrib Cezâyiri'nin beylerbeyi değil, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin beylerbeyidir. Hasan Ağa ise Barbaros Hayreddin Paşa'nın vekili ve nâibi iken kendisine Sancakbeyliği verilmiştir. Beylerbeyiler ve Paşalar Dönemi'nin ayrılması da hatalıdır. Aslında böyle bir tasnif ve tefrik itibaridir. Bu ayırımda vurgulanmak istenen, Barbaros ve çevresinde yetişen denizcilikten gelme, Cezâyir'i iyi bilen *beylerbeyilerin* yerine mezkûr tarihlerden itibaren merkezden eyaletin hiç tanımadığı *paşaların* atanmış olmasıdır. Ancak dönemlendirme açısından bu da bir hatadır. 1578/1587 tarihinden sonra Cezâyir-i Garb valiliğine yine beylerbeyi (mîr-i mîrân) olan paşalar atanmıştır. Öncekiler beylerbeyi olup bu tarihlerden sonrakiler beylerbeyi değildi yahut yeni atananlar paşaydı öncekiler değildi, denilemez.

Buna göre Cezâyir'de Türk İdaresi'ni şöyle dönemlendirmek daha doğrudur:

1. Müstakil Sultanlık Dönemi	1516-1519
2. Osmanlı Hâkimiyeti Dönemi	1519-1830
2.1. Beylik/Sancak Dönemi	1519-1545
2.2. Beylerbeyilik Dönemi	1545-1659
2.3. Ağalık Dönemi	1659-1671
2.4. Dayılık Dönemi	1671-1830

Cezâyir-i Garb Eyaleti'nin ilk beylerbeyileri umumiyetle Barbaros kardeşlerle irtibatlı denizcilerden oluşmaktadır. Oruç Reis ve Barbaros Hayreddin Reis'in ardından evlatlığı Hasan Ağa Cezâyir'i idare etti. Ancak Cezâyir'in vilâyet teşkilatlanması ilk beylerbeyi Barbaros-zade Hasan Paşa'nın ilk döneminde başladı (1545-1551). Bundan sonra vilâyete atanan beylerbeyiler genellikle Barbarosların çevresindekilerden seçildi: Salih Reis, Kılıç Ali Reis gibi. Eyalet bu halkanın dışından birisi atanınca bu süreç isyan ve katl hadiseleriyle sonuçlanabiliyordu (Bey oğlu Mehmed Paşa). Barbaroszade Hasan

Paşa örneğinde olduğu gibi bazı beylerbeyilerin azl ve nasblarında Fransızların tesiri açıkça görülmektedir. Beylerbeyilere gönderilen hükümlerde de Fransa dostluğuna aşırı ihtimam gösterilmesi istenmiştir. Buna göre Fransa dostu olmayan beylerbeyinin atanması çok zordur.

Vilâyetin bu ilk döneminin sonlarında Kılıç Ali Paşa ve yetiştirdiği reislerin/denizcilerin etkisi görülmektedir. Zira Kılıç Ali Paşa hem kendisi beylerbeyilik yapmış; hem de kaptan-ı deryalıği döneminde adamlarından uygun gördüklerinin Cezâyir-i Garb Beylerbeyi olmasını temin etmiştir. 1580'den sonra Tunus, Trablusgarp ve Cezâyir Beylerbeyileri devamlı surette becayiş usulüyle atanmaya başlamış; 1587'de Kılıç Ali Paşa'nın vefatından sonra ise Mağrip vilâyetlerinin eski/kadim düzeninden eser kalmamıştır. Devletle bağı zayıflayan bu topraklarda gücü ele geçirenler/komutanlar, farklı bir idare anlayışı oluşmasına zemin hazırlamış ve bir süre sonra da bu anlayış Cezâyir, Tunus ve Trablusgarp'ta "Dayılık" müessesesini doğurmuştur.

Kaynakça

- Aydın, Bilgin - Günalan, Rıfat. “Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi”. *Osmanlı Araştırmaları* 38 (2011), 27-160.
- Ayn Ali Efendi. *Kavânîn-i Âl-i Osmân der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*. ed. Tayyib Gökbilgin. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1979.
- BOA, *Ali Emîrî Tasnifi I. Süleyman [AE.SSÜL.I]*, 4/250, Rebiülevvel 952 (Mayıs 1545).
- BOA, *Büyük Ruznamçe Kalemî Defterleri [D.BRZ.d.]*, Defter nu: 20614.
- BOA, *İbnülemin Tasnifi Hil'at [İE.HLT]*, 1.
- BOA, *Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri [KK.d.]*, Defter Nu:1863.
- BOA, *Mühimme Defterleri [A.DVNS.MHM.d.]* 52/7, 29.Z.991 (1584); 55/3, 15.L.992 (1584).
- BOA, *Ruus Kalemî Defterleri [A.RSK.d.]*, Defter Nu: 1452.
- BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [TS.MA.e.]*, 757/63, 10.11.925 (3 Kasım 1519).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 10/266, 29 Şevval 979 (15 Mart 1572).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 12/367.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/555.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/563, 8.Ca.979 (28 Eylül 1571).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 16/563-568-640.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 18/288, 19.L.979 (5 Mart 1572).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 18/288, 23.L.979 (9 Mart 1572).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 19/195.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/1103, Şaban 963 (Haziran 1556).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/1431-1432, 15 Zilkade 963 (20 Eylül 1556).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/1994.

- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/414, Cemaziyelevvel 963 (Mart 1556).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 2/516, Cemaziyelahir 963 (Nisan 1556).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 24/199, 4 Zilhicce 981 (27 Mart 1574).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 3/922, 924, Receb 967 (Nisan 1560).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 30/419-423, 5.Ra.985 (23 Mayıs 1577).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 30/489, 13.Ra.985 (31 Mayıs 1577)
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 4/1744, 1822, 1853, (Aralık 1560-Ocak 1561).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 44/240.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 44/390.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 46/727, 12.M.990 (6 Şubat 1582).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 47/424, 5.C.990 (27 Haziran 1582).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 47/81, 29.S.990 (25 Mart 1582).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 5/656, Cemaziyelevvel 973 (Aralık 1565).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 5/817, 13.N.973 (3 Nisan 1566).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/14, Rebiülahir 993 (Nisan 1585).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/145, 7.Ca.993 (7 Mayıs 1585).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 58/211, 17.Ca.993 (17 Mayıs 1585).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 62/43, 14.Ra.995 (22 Şubat 1587).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 66/16, 4.Za.997 (1589).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/1625, 2 Muharrem 976 (27 Haziran 1568).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/1625.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/250.
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/2508, 27 Cemaziyelevvel 976 (17 Kasım 1568).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 7/653, 1060.

- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 73/919, 13.L.1003 (21 Haziran 1595).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 9/204, 10.Za.977 (16 Nisan 1570).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.* 9/231, 10.Za.977 (16 Nisan 1570).
- BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, 2/1069, 26 Şaban 963 (5 Temmuz 1556).
- BOA, *D.BRZ.d.*, Defter Nu: 20616.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 1764.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 208.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 219.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 236.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 239.
- BOA, *KK.d.*, Defter Nu: 7501.
- Bostan, İdris. “Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu”. *Tarih Dergisi* 38 (2011), 61-78.
- Celalzâde, Koca Nişancı Tevkiî Mustafa Çelebi. *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. Yazma Eser. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu, 4422.
- Cin, Halil. “Mağrib Ülkeleri Üzerinde İslamın ve Türklerin İdarî ve Hukukî Tesirleri”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 2 (Ocak 1991), 21-35?
- Çetin, Atilla. “Garp Ocakları”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 13/382-386. İstanbul, 1996.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Demirtaş, Funda. *Celalzade Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2009.
- Derradj, Mohamed. *Osmanlıların Cezayir'e Girişi (1516-1543)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

- Gökbilgin, Tayyib. “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti: Livaları, Şehir ve Kasabaları”. *Belleten* 20/78 (1956), 246-285.
- İlter, Aziz Sâmih. *Şimâlî Afrika’da Türkler*. 2 Cilt. İstanbul: Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphane, 1936.
- Kılıç, Orhan. “Beylerbeyilerden Dayılara Cezayir-i Garb Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi Ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)”. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9/ (Ekim 2017), 418-439.
- Kunt, Metin. *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Olgaç, Necmettin. *Türk Deniz Tarihi Özeti*. İstanbul: Deniz Basımevi, 1952.
- Özdemir, Mehmet. “Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?” *İslami Araştırmalar* 12/3-4 (1999), 283-296.
- Parmaksızoğlu, İsmet. “Kemal Reis”. *MEB İslam Ansiklopedisi*. 6/566-569. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Piri Reis. *Kitab-ı Bahriye*. ed. Bülent Arı. Ankara: TC. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2002.
- Şahin, İlhan - Emecen, Feridun. “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I”. *Belgeler* 19/23 (1999), 53-98.
- Tütüncü, Mehmet. *Cezayir’de Osmanlı İzleri (1516-1830)*. İstanbul: Çamlıca Yayınevi, 2013.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 4 Cilt. Ankara: TTK, 3. Basım, 1975.
- Yaşaroğlu, Abid. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri: 1a-260a Tahlil ve Trankripsiyon*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.

EKLER

Ek-1: Cezâyir ileri gelenlerinin Payitaht'a gönderdiği 1519 tarihli mektup

Mütercem Mektûb-i Kâdî ve Hatîb ve Fukahâ ve Eimme ve Tüccâr ve Ümenâ ve Kâffe-i Re'âyâ ve Âmme-i Berâyâ-yı Medîne-i Cezâyir

Makâm-ı âlî-i sultânîye du'â-i sa'd u nasr -ki aksâ-yı âmâle erişdirir- îsâl kılındıktan sonra Medîne-i Cezâyir'de olan bendelerin yazıp i'lâm eyledikleri budur ki makâm-ı azîminize bizim yanımızda bir mertebede ta'zîm vardır ki eyyâm üzerine vücûbuna ve lüzûmuna mu'terifleriz ve bâb-ı muraffa'ımıza bir vecihle iclâl ederiz ki mektûb anın mektûmuna vâfi değildir biz sa'âdet-i eyyâmınızla ferahlar ve zimâm-ı ubûdiyetinize irtisâmla müstebşirleriz ve size bir vecihle i'timâd ederiz ki bâtını ve zâhiri hâlis ve evâyili ve evâhiri müstahsendir emrinizi sâmi'leriz bu bendeler yanında cenâb-ı mu'azzamınıza gâyet ta'zîmden gayrı nesne yoktur ve makâm-ı eşrefinizin müşerref olmasın taleb ederiz bu bendelere a'dâ-i dînden hâdis olan ehvâl ve Allah dostları olan mü'minlerin nasrı ve adüvvullâh olan kâfirlerin hezîmeti ile ahbâr-ı tavîledir ve hâdis dahî celîledir ammâ mahsûlü budur ki tâife-i tâğîye Endülüs vatanına müstevlî oldukça Vehrân Kal'asına intikâl eyledi sâyir bilâda ta'addî eylemek için pes gelip Becâye ile Trablus'u aldıktan sonra ki bizim şehrimiz olan Cezâyir bâkî kaldı vasat-ı dâirede kalan nokta gibi garîb ve hâyir kaldık her cânibden ehl-i küfr bize müzâyaka verdi biz hemân habl-i metîn-i dîne teşebbüs edip Allâh'a sığındık pes tâife-i tâğîye bizi eyledi ki taht-ı zimmetine idhâl eyleye biz dâhî nazar edip gördük ki mihnet ve şedâid müştedd oldu bi'z-zarûre Hak Te'âlâ ehl-i teslîs üzerine nusret müyesser eyleyince nefislerimiz ve harîmlerimiz ve evlâdımız ve emvâlimiz korkusundan sulh eyledik ve seby ü tefrîk havfından müdârâ ettik –innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün- bu müzâyakadan sonra ki küffâr gelip Vehrân'ı ve Becâye'yi ve Trablus'u aldı kasd eyledi ki gemileriyle bize dahî müstevlî olup esîr eyleye ve birbirimizden tefrîk ede nâgâh nâsır-ı dîn ve hâmî-i müslimîn ve mücâhid fi-sebîlillâh olan Oruç Beğ bir mikdâr gâzîleriyle çıka geldi biz dahî anı kabûl ve ikrâmla istikbâl eyledik zîrâ havfımızdan Allah fazlıyla bizi halâs etti müşârun-ileyh Oruç Beğ bize gelmezden evvel Tunus şehrinde Becâye hisârına gelmiş idi a'dâ-i dînden alıp ihvân-ı müslimîn için ta'mîr eylemek kasdına pes kal'a-i mezbûreyi mücâhid-i sâlih Fakîh Ebü'l-Abbas Ahmed bin Kâdî ile muhâsara edip erkânına tezelsül verip bünyânını hedm eyleyip kal'aya girdiklerinde kâfirler binyelerinin ihtilâlini ve minyelerinin hulûlünü müşâhede eylediler kal'a-i mezbûrenin izâsında müslimânlar hücum edip Azîmü'l-Benâbir Burcu'nu aldılar anveten kal'aya dâhil oldular kâfirlerin ol kal'adan

ba'zı kaçıp ve ba'zı -ki rûhları nâra ulaşmasını Hak Te'âlâ mu'accel eylemiş idi- katl olundu ve'l-hâsıl müslimânlar ol kâfirlerle envâ'-i muhârebe ve mukâtele ile ânâe'l-leyli ve'n-nehâr işrâkdan gurûba değin cenkler eylediler tâ ki müşârun-ileyh Oruç Beğ'in ashâbından bir cemâ'at müfârakat eylediler müşârun-ileyh cemâ'at-i kalîle ile ol kâfirler arasında kaldı müşârun-ileyh bize gelip mülâkî olmağa ve a'dâ-i dînden bizi halâs kılmağa sebep bu olmuş idi pes müşârun-ileyh Oruç Beğ Tilimsân şehri muhârebesinde rahimehu'llâh şehîd oldukta karındaşı mücâhid fî-sebîlillâh Ebü't-tükâ Hayreddîn hayr-i halef olup bizi hâmî oldu adl-i tâmmından ve şer'-i şerîf-i nebeviyeye ittibâ'ından gayrı nesnesin görmedik mezkûr dahî dâimâ makâm-ı a'lânızı gâyet-i ta'zîmle ta'zîmde ve emr-i cihâda iştigâlde ve Rabbü'l-ibâdın rızâsına mâlını ve nefsini bezl eylemekte olup i'lâ-i kelimetullâha harîs olmağın ve cümle-i âmâlî saltanat-ı aliyyenize menût ve kemâl-i ihtirâmınız üzre mebsût olduğu ecilden bizim dahî muhabbetimiz anın hakkında hâlis ve sâbit olmuştur nice mahabbet eylemeyelim ki bizimle bile etek belde sâ'id-i ikdâm üzerine gelip bizimle bile cihâd-ı fî-sebîlillâha niyyet-i hâlis ve kalb-i sâdıkla teveccüh eylemiştir ve şiddet ü rehâda Hak Te'âlâ'nın emri üzerine kâyim olmağla ittifâk edip durur akîde-i îmâniyede kevkeb-i vehhâca ve delîl-i vâzıhu'l-minhâca benzer ve'l-hâletü hâzihî bu bendelerin makâm-ı âliye i'lâm eyledikleri oldur ki mezkûr emîrimiz Hayreddîn cânib-i a'lânıza gitmeğe azîmet eylemiş idi belde-i mezbûrenin urefâsı tazarru' edip koyuvermediler kefare-i tâğiyeden havf eylediğimizden ötürü zîrâ Nasârâ bize ziyâde yaramaz kasddadır biz hod gâyet-i za'af ve felâketteyiz bu sebebden ötürü bâb-ı a'lânıza fakîh âlim müderris Seyyid Ebi'l-Abbas Ahmed bin Ali bin Ahmed irsâl olundu biz mezkûr emîrimizle cenâb-ı a'lânızın hizmetkârlarıyız ve iklîm-i Becâye ve garb ve şark ahâlîsi makâm-ı a'lânızın hademesidir ve sâyir bu bilâdda vâki' olan umûru işbu mektûbla vardıkta makâm-ı a'lânıza mezbûr i'lâm eylese gerekdir ve's-selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtuhû ve hurrîre fî evâyili şehri Zilka'de min âmi hamsetin ve işrîn ve tis'i-mie.

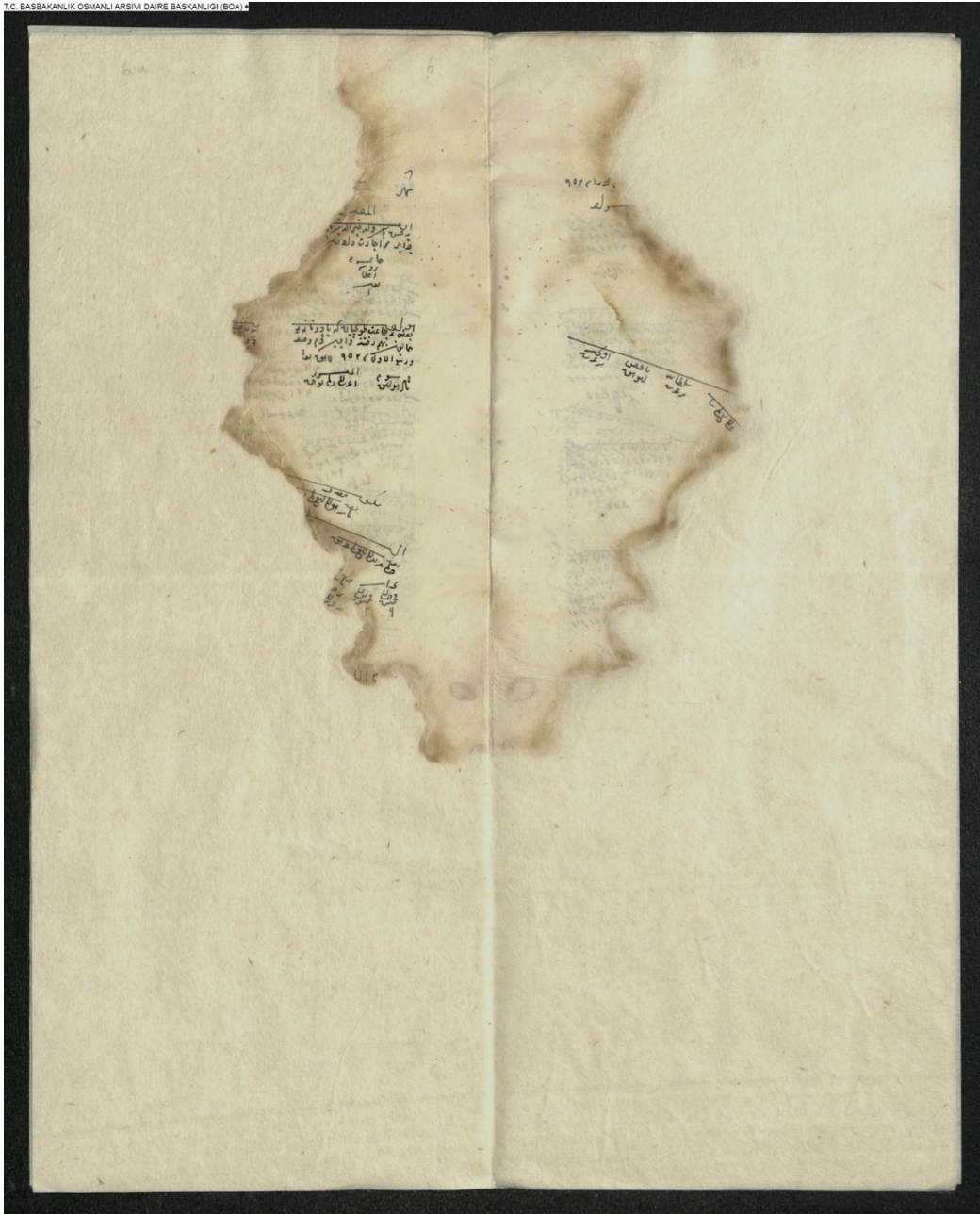
Zikr olunan belde-i Cezâyir'de Câmi'-i A'zamda münzevî ve mu'tekif olan Ubeydullah ve huveydim-i fukarâ-i ehli's-sünnet Muhammed bin Mansûr bin Ali el-Halebî dahî mektûb gönderip arz-ı gurbette zikr olunan kavm-i zu'afâyla mezkûr Hayreddîn gelip erişince helâke karîb olduklarını ve merraten ba'de-uhrâ fetretlere

uğrayıp mihnetler çekdiklerini ve hâliyen du'â-i devâm-ı devlet-i pâdişâhîye müdâvemet eylediklerini i'lâm eylemiş.

Mütercem mektûb-i ahâlî-i belde-i Cezâyir min bilâdi'l-Mağrib ki hâliyâ beğleri merhûm Oruç Reîs karındaşı Reîs Hayreddîn imiş.

[Eski Kayıt No: 6456]

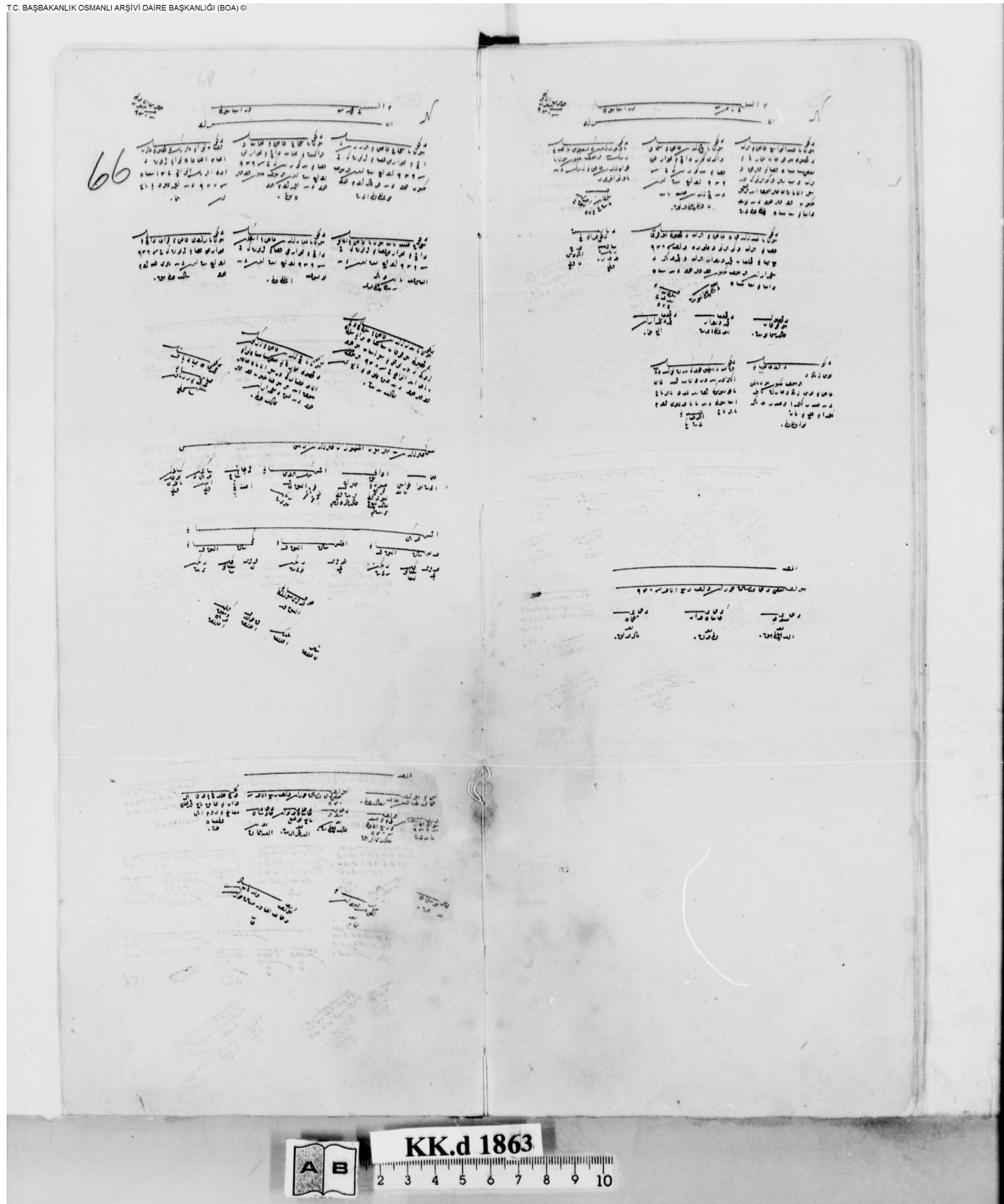
Ek-2: Barbaroszâde Hasan Paşa'nın İlk Cezâyir-i Garb Beylerbeyiliği kaydı

AE.SSÜL.I.00004.00250.001

Ek-3: 1533 sonlarında İstanbul'a gelen "Mîr-i Mağrib" Hayreddin Reis'in Hediyeleri

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

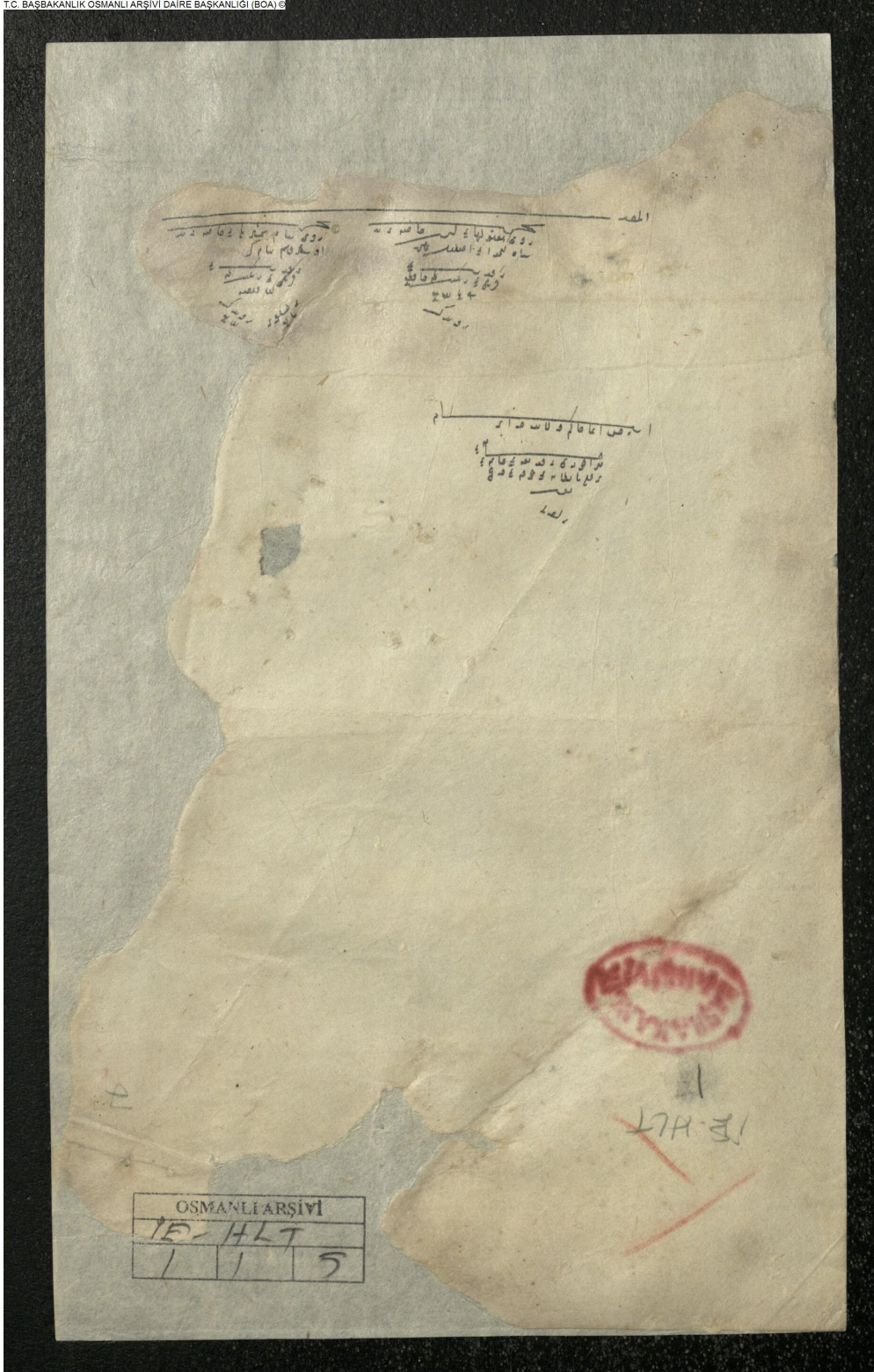

Ek-4: "Hasan Ağa Mîr-i Sâbık-ı Livâ-i Cezâyir" kaydının bulunduğu belge.

Ek-5: "Hasan Ağa Hâkim-i Vilâyet-i Cezâyir" kaydının bulunduğu belge.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

İE.HLT.00001.00001.005

Ek-6: Barbaros Hayreddin'in Cezâyir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi olduğunu gösteren ve "Mîr-i mîrân-ı Cezâyir şüd der Deryâ-yı Sefid" kaydını ihtiva eden belge.

